

Aino Voolmaa – Eesti rahvarõivaste vardja

Ellen Värv
Age Raudsepp
Reet Piiri

Sissejuhatus

Aino Voolmaa (1920–2000) oli Eesti etnograaf, kelle tööaastad jäid üleni Nõukogude aega. Ta põlistas end Eesti kultuurilukku oma pea neli kümnendit kestnud uurijatee jooksul tunnustatud rahvarõivauurija ja -propageerijana. Ta oli selles vallas ka väga autoriteetne nõustaja. Suuresti just tänu Voolmaa aktiivsele ja järjekindlale tegevusele jäi rahvarõivaste taaselustamisel peale ajaloolise autentsuse säilitamise nõue. Voolmaa kirjutatud teadusartikleid ja raamatut „Eesti rahvarõivad“ (1981) kasutavad nii rahvarõivaste uurijad kui huvilised tänapäevalgi. Eesti Rahva Muuseumis¹ töötamise ajal oli Voolmaa seotud pea kõigi rahvakunsti- ja rahvarõivanäitustega kas meeskonnaliikme või peakorraldajana.

Aino Voolmaa elust ja tööst on seni kirjutatud väga vähe (vt Sikka 2000: 307–310). Käesolev artikkel püüab seda lünka täita. Kõigepealt anname ülevaate Aino Voolmaa noorusest ja õpingutest, seejärel tema tööst ERMis esmalt noorem-, edasi vanemteaduri, osakonnajuhataja ja teadusdirektorina. Eraldi käsitleme Voolmaa osalusel sündinud näitusi ja raamatuid ning tema tegevust ajalooliselt autentsete rahvarõivaste propageerijana.

¹ Eesti Rahva Muuseumi nimi on pärast Eesti okupeerimist 1940. aastal mitmeid kordi muutunud (vt Astel 2009: 186). Artiklis on lihtsuse mõttes läbivalt kasutatud lühendit ERM.

Artikli kirjutamisel on kasutatud peamiselt ERMi ametiarhiivis hoitavaid muuseumi tööplaane ja -aruandeid, teadusnõukogu koosolekute protokolle, teadustöötajate ja osakondade koosolekute protokolle, ametiühingu koosolekute protokolle ning Voolmaa isikutoimikut (ERM Ak 2-K s 293) ja isikuarhiivi, samuti tema kogutud välitöömaterjale ning tema publikatsioone. Lisaks on kasutatud Eesti Rahvusrhiivis leiduvaid allikaid – Voolmaa ülikooliõpingute toimikut (RA EAA.5311.38/56.95), NLKP liikmeks astumise dokumente (RA ERAF.148.63.309), samuti raamatu „Eesti rahvarõivad“ parandustega käsikirju (RA ERA.R-1589.14.1916–1920) ning Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi muusikaosakonnas asuvaid dokumente 1969. aastal toimunud XVII üldlaulupeo ettevalmistamise kohta. Pisut avavad tausta ja annavad isiklikumat laadi infot Aino päevikud² ja tema õetütre Mari mälestused.

Noorus ja õpingud

Aino Voolmaa sündis 5. oktoobril 1920 Virumaal Simuna kihelkonnas Kurtna külas talupidajate Aleksander ja Liisa Volmanni³ pere noorima tütre. 1928. aastal kolis pere elama samas lähedal paiknevasse Kärša asundusse, kuhu Vabadussõjas haavata saanud Aleksander oli saanud talukoha. 1934. aastal lõpetas Aino Kurtnas algkooli. Oma haridusteed otsustas ta jätkata Tallinnas, mitte kodukoha lähedal Väike-Maarja või Rakvere gümnaasiumis. Kooli valiku tingis see, et poolõe Marta perel oli Nõmmel oma maja, kus Ainolgi oli õpingute ajal võimalik elada.

Pärast Tallinna III Gümnaasiumi humanitaarharu lõpetamist 1940. aastal tegi Aino samal sügisel sisseastumiseksamid Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonda. Kuid kuna valitud eriala ei pakkunud talle huvi, lahkus ta sealt juba järgmisel kevadel (Kurs 2018: 113). Järgnes keeruline aasta „pisarate ja muredega“ (Päevik 31.12.42). 1941. aasta juuniküüditamine puudutas ka Aino lähedasi – õde Marta pere küüditati lastega Siberisse⁴. Aino õlule jäi nende vara eest hoolitsemine. 1942. aasta päeviku sissekannetest selgub, et ta otsis

2 Õetütre valduses on Aino noorpõlve päevik (1942–1957), kus on sissekandeid peamiselt aastatest 1942–1944, järgnevatest vaid üksikud. ERMis Aino isikuarhiivis on tema päevik 1982. aasta suvekuudest (ERM Ak 24:1/1).

3 1935. aastal eestistati nimi Volmann Voolmaaks (RA ERA.5201.2.114736).

4 Marta Soo küüditati lastega 14.06.1941 oma kodust Nõmmelt ja saadeti asumisele Kirovi oblastisse. Deporteeriti ka tema abikaasa August Soo (vt <https://www.memoriaal.ee/otsing/?q=marta+soo&f=all>).

endale Tallinnas kogu aeg tööd. „Kui ma nüüd lähemal ajal kohta ei saa, siis ma tõesti ei tea, mis saab. Pean saama, muidu on maailma ots [---] Selline *irren und suchen* on küll hirmus.“ (Päevik 13.04.42, 22.04.42) Et enda väljavaateid parandada, harjutas ta masinakirjutamist, läks õppima raamatupidamist, kuid vaatamata sellele õnnestus tal saada vaid mõni lühiajaline tööots.

Aino soovis jätkata oma ülikooliõpinguid Tartus, kuid enne oli tarvis leida keegi, kelle hoolde usaldada õe Marta pere hoonete eest hoolitsemine. See ka õnnestus. Sõja tõttu alustas Tartu ülikool 1942. aasta sügisel üliõpilaste vastuvõttu alles oktoobris. Juba 14. oktoobril kirjutas Voolmaa avalduse Tartu ülikooli rektorile sooviga lubada tal Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnast minna üle Tartusse filosoofiateaduskonda. See rahuldati (RA EAA.5311.38/56.95, l 1). Saksa okupatsiooni ajal (1942–1944) toimus õppetöö ülikoolis põhiliselt nagu Eesti Vabariigi ajalgi vaba valikuga ainesüsteemi alusel. Kokku tuli valida neli ainet. Aino valis erialaaineteks etnograafia, kunstiajaloo, arheoloogia ja rahvaluule. Mis just sellise ainevaliku tingis, ei ole täpselt teada, kuid oma rahulolu ta päevikus selle üle väljendas (Päevik 5.10.42, 31.12.42).

Kohanemine Tartu eluga ei olnud sugugi lihtne – õpingud ja elu pealinnas olid jätnud oma jälje.

Mul on jällegi selline tunne, et kõik inimesed, kes siin Tartus on, on siia kusagilt kokku aetud ja neil kõigil on siin väga ebamugav olla. Et Tartus võiks keegi elada ja kellegi kodu võiks siin olla, tundub mulle täiesti võimatu. [---] [Tallinna] sobin ma igal juhul paremini, kui siia Tartusse, sest Tartu jaoks olen ma liiga suur, ei sobi siinsetesse raamidesse ... (Päevik 14.11.42, 21.01.43)

Oma päevikus kirjutab Voolmaa, et tahab lõpetada ülikooli nii ruttu kui võimalik ja „püüda saavutada elus midagi, ükskõik kas teadlasena või mõnel muul alal“, „noor naisetnograaf ja kunstiajaloolane pole ju halb“. Samuti oli tal ambitsioon karjääri teha, „ükskõik kuidas või mis moodi, enne lõpetan ülikooli, aga ma pean kuulsaks saama“ (Päevik 24.12.42, 27.01.43, 1.01.44). Ülikooli lõpetamine osutus siiski märksa keerulisemaks ja võttis soovitud tunduvalt rohkem aega.

Voolmaa õppis Tartu ülikoolis kuni õppetöö katkemiseni 1944. aasta 15. veebruaril. Selle aja jooksul sooritas ta eksami nii etnograafia alamastme ja kui ka keskastme ulatuses koos seminaritööga professor Gustav Rängale. Samuti tegi ta eksamid arheoloogia alamastme ulatuses, saksa ja ladina keeles ning kuulas loenguid kunstiajaloo ja rahvaluules (RA EAA.5311.38/56.95, l 4 ja 15; Päevik

19.01.43, 21.12.43)⁵. Ülikoolis õppimise ajal sattus Voolmaa 1943. aasta mais praktikale Eesti Rahva Muuseumi Raadil, lühemat aega töötas ta seal ajutise tööjõuna veel sama aasta sügisel (Päevik 20.05.43, 26.10.43). Muuseumist ja seal töötavatest inimestest on ta kirjutanud:

Ilus oli Raadimõisa kuldses raamis sädelemas päikesekiirtes ja võttis mu vastu lõpmatu soojalt, ehkki maja sõjaolukorras kütmata. Inimesed, direktor⁶ (prl Üprus) ja prl Kurrik ja kõik teised lõpmata sõbralikud. Ehkki see asutus pole eriti põnev ega võib-olla ka esinduslik, on siiski kodune ja väga soliidne. (Päevik 7.10.43)

1944. aasta algul läks Voolmaa sõnul „Raadil põrgu lahti“, millest sai osa temagi, aidates muuseumivarasid evakueerida (Päevik 14.05.44; ERM Fk 1234:3).

Foto 24.
Aino Voolmaa
Raadil ekspositsiooni
maha võtmas.
Foto: Eduard Selleke,
veebruar 1944.
ERM Fk 1533:20

1944. aasta veebruari keskel siirdus Aino vanemate tallu, kuhu jäi keeruliste aegade tõttu kuni 1947. aasta sügiseni. Õppetöö nõukogulikus Tartu Riiklikus Ülikoolis algas 1944. aasta hilissügisel. Kuigi Voolmaa üritas oma õpinguid jätkata ja kirjutas lõpuks 1945. aastal avalduse, et ta viidaks üle kaugõppeosakonda, see siiski ei õnnestunud.⁷

5 Aino Voolmaaga samal ajal Tartu Ülikooli filosoofiaosakonnas õpinguid alustanud arheoloog Lembit Jaanitsa meenutusel luges arheoloogialoenguid Richard Indreko ja kunstiajalooloenguid Armin Tuulse (vt Kangert, Jaanits 2012: 53).

6 ERMi direktori kohusetäitja oli augustini 1943 Eerik Laid, edasi Gustav Ränk.

7 Aino on põhjustena, miks ta õppetööl ei osalenud, maininud oma ebaõnne Tartusse sõiduloa hankimisel, vajadust abistada kõrges eas vanemaid talutöödel ja enda haigust.

Õppetööle mitteilmumise⁸ tõttu eksmatrikuleeriti ta 1946. aasta suvel (RA EAA.5311.38/56.95, l 4, 5, 7, 9, 14).

Vanematekodus olles tegi Aino kõiki vajalikke talutöid, aitas vanemaid Nõukogude võimu poolt talule kehtestatud müüginormide täitmisel, käis isaga koos „uele valitsusele raudteed tegemas“ ja kohustuslikul metsatööl (Päevik 14.05.44, 3.10.44, 16.05.46). Alates 1944. aasta sügisest töötas ta ühe aasta Kärsa Kartuliühistu piiritusetehases raamatupidajana ja ühe õppeaasta (1946–1947) õpetajana Kiltsi 7-klassilises koolis (ERM Ak 2-K, s 293, l 7, 23). Samal ajal süvenes Voolmaas järjest äng ja sisemine rahutus. Pikaks veninud elu maaüksinduses nimetas ta oma päevikus „kloosterlikuks kõdunemiseks“, samal ajal kui tahtnuks „lennelda vaimukõrgusil“ (Päevik 12.06.46, 16.05.46).

Õpinguid Tartu Riiklikus Ülikoolis sai Aino jätkata alles 1949. aasta sügisel. Oma avalduses rektorile palus ta võimalust õppida ajalugu, kitsama erialana etnograafiat eksternina⁹ (RA EAA.5311.38/56.95, l 15). Etnograafide ettevalmistamise oli sõja järel võtnud oma hoolde arheoloogiakateeder professor Harri Moora juhtimisel. Pärast arheoloogiakateedri likvideerimist 1950. aastal seiskus etnograafia õpetamine paariks aastaks ja jätkus siis NSV Liidu ajaloo kateedri juures (Luts 1985: 177; Viires 1993:15). Voolmaa õpingukaartide sissekannetest nähtub, et 1949. aastal andis ta eksameid vaid mõnes kohustuslikus nn punases aines. Tegelikult alustas ta ülikooliõpingutega 1951/1952. õppeaastast ja siis juba kaugõppes (RA EAA.5311.38/56.95, l 20, 30–30p, 32–32p). Etnograafiale sai ta spetsialiseeruda 1953. aastal alates kolmandast kursusest¹⁰ (RA EAA.5311.38/56.95, l 22). Voolmaa õpinguraamatu järgi õppis ta Eesti etnograafiat Harri Moora käe all, kes ühtlasi juhendas tema kursusetööd. 1955. aastal jätkas ülikoolis

8 14. juunil 1946 kirjutatud avalduses TRÜ kaugõppeosakonnale põhjendab Aino Voolmaa oma õppetööle mitteilmumist tervislike põhjustega.

9 1945. aasta aprillis moodustati TRÜs kaugõppe ja eksternatuuri osakond. Eksternina õppimine tähendas võimalust omandada kogu ülikooli kursus iseseisvalt, anda eksamid ja lõpetada ülikool riigieksamitega. Loengutest ega muust õppetööst ei pidanud eksternid osa võtma. Eksterniõpet peeti eelkõige sobivaks, et sõja tõttu katkenud õpinguid lõpule viia. Tegelikult ei olnud see õppevorm kerge ja paljud viidi üle kaugõppeosakonda, kus õppetöö toimus sessioonide kaupa (Haamer 1982: 218–219).

10 1953. aastal spetsialiseerus etnograafiale ühelt kursusest suurem grupp üliõpilasi: Hele Eisler, Ellen Karu, Lei Kindel (Peterson), Ildike Liiv (Jaagosild), Aleksei Peterson, Helju Sirel ja kaugõppes Aino Voolmaa (Luts 1985: 178–179).

taas õppetööd vahepeal eemaldatud Ants Viires, kes luges etnograafia historiograafia kursust. Etnograafia erikursuse raames andis Voolmaa eksami ka antropoloog Karin Margile. 1950. aastate algul kasutati TRÜs etnograafide ettevalmistamisel palju Moskva ja Leningradi etnograafide abi. Näiteks eksami NSV Liidu rahvaste etnograafiast ja arvestuse Euroopa rahvaste etnograafiast võttis Voolmaalt vastu professor Nikolai Tšeboksarov Moskva Riiklikust Ülikoolist. Eriseminare pidasid Veera Belitser ja Natalia Šlõgina NSVL TA Etnograafia Instituudist. Viimane juhendas ka Voolmaa kursusetööd ja diplomieelset praktikat. Kursust Austraalia ja Okeaania põlisrahvaste etnograafiast luges Maria Butinova Leningradist (RA EAA.5311.38/56.95, l 64p–70). Kõik erialased eksamid sooritas Voolmaa väga hästi. Ülikooli lõpetamiseni jõudis ta 1956. aastal, olles läbinud kaugõppe kuus kursust viie aastaga (RA EAA.5311.38/56.95, l 42–46). Samal ajal töötas Voolmaa juba ERMis.

Nooremteadur Eesti Rahva Muuseumis (1947–1959)

1. oktoobrist 1947 õnnestus Aino Voolmaal saada ametisse Eesti Rahva Muuseumi noorema teadusliku töötajana. Sõjajärgsel ajal olid muuseumis olulised evakuatsioonist toodud kogude korraldus- ja magasineerimistööd, kuhu noor töötaja rakendati. Voolmaa ülesanneteks sai hoolitseda tekstiilikogude eest: teha inventuuri, korrastada ja magasineerida¹¹ esemeid, teenindada uurijaid ja laenutada esemeid – ühesõnaga kõik, millega kogude juures töötades oli vajalik tegeleda.

Foto 25.
Aino Voolmaa
ja Lehti Konsin
vaipu magasi-
neerimas.
Foto: Uudu Rips, 1951.
ERM Fk 1163:52

¹¹ Magasineerimine tähendab museaalide hoidlasse paigutamist ja neile asukoha määramist.

Lisaks neile tööülesannetele haarati Voolmaa üsna varakult kaasa muuseumi teadustöösse. 1948. aasta veebruaris toimunud Teaduste Akadeemia (TA)¹² ühiskonnateaduste osakonna I muuseumialase konverentsi otsuses rõhutati vajadust jätkata intensiivset kogumistööd teaduslikes uurimismaterjalides esinevate lünkade täitmiseks, pidades ühtlasi rangelt silmas „marksistliku ainekäsitlemise seisukohalt ajaloolisele ainesele esitatavaid nõudeid“. Vastavalt konverentsi otsustele tegi ERM 1948. aasta endale kogumistöö hoogtööaastaks, et koguda nii eseme- kui ka teatmematerjali eeskätt just neist piirkondadest, kust materjali oli siiani kas vähe või üldse mitte. Välitöödele saadeti muuseumist 12 töötajat, nende seas Aino Voolmaa (Astel 2009: 215; ERM A f 1, n 1, s 30, l 32).

Oma esimesel välitööl käis Voolmaa Kihnu saarel. See oli TA korraldatud asutustevaheline ühisekspeditsioon, kus ta kogus folkloristide, murde- ja rahvamuusikauurijate kõrval ainukesena etnograafilist materjali. Kogutud teatmematerjali arutelu toimus ERMi teadustöötajate koosolekul 1949. aasta veebruaris. Voolmaa sõnul kogus ta materjali kalastuse, põllunduse, rahvarõivaste, meeste ja naiste käsitöö, käsitööliste ja söögimajanduse kohta, samuti andmeid vastuseks koguteose „Eesti etnograafia ülevaade“¹³ üksikute peatükkide autorite küsimustele. Kuna uuritav temaatika oli väga lai, nappis tal enda sõnul aega, et kõiki teemasid põhjalikumalt käsitleda. Koosolekul hinnati Voolmaa usinust ja nähtud vaeva. Puudustena toodi välja mehhaanilist kinnipidamist küsimuskavast, mille tulemusena saadi lühivastuseid, põhjuseks vähene välitöökogemus ja puudulik juhendamine. Etnograafilisse arhiivi soovitati materjal vormistada läbitöötatult teemade kaupa. ERMi laekus üle 400 lehekülje Voolmaa kogutud etnograafilist teatmematerjali Kihnust (ERM A f 1, n 1, s 28, l 39p–41p; ERM EA 47).

ERMi teaduslik nõukogu oli soovitanud kõik kogumistöö tulemused enne arhiivi vormistamist teadustöötajate koosolekutel läbi arutada (protokoll 11.09.1948, ERM A f 1, n 1, s 5, l 23). Nendel aruteludel ilmnos Voolmaa huvi rahvarõivastega seonduva vastu ning tema ülim täpsus selles vallas. Näiteks juhtis ta tähelepanu Tamara Paevere (Habicht) 1948. aasta suvel Läänemaalt kogutud fotole, millel oli mees naiste vööga. Väga sisulisi märkusi tegi ta Virve Sioni

12 Aastatel 1946–1963 oli ERM üks Eesti NSV Teaduste Akadeemia allasutusi.

13 1947. aastal oli seatud ERMi oluliseks ülesandeks koguteose „Eesti etnograafia ülevaade“ koostamine (ERM A f 1, n 1, s 29: 5) Asja sellest toona siiski ei saanud.

Muhust ja Saaremaalt kogutud rahvarõivaalase materjali kohta, nii selle temaatilise struktureerimise kui ka üksikesemeid puudutava teabe kohta. Voolmaa oli selleks ajaks muuseumis töötanud vaevalt poolteist aastat (lisaks praktikale Saksa okupatsiooni ajal) ja tegelenud peamiselt tekstiilesemetega. Eeltoodu näitab tema sisulist pühendumist valdkonda, mida oli magasineerimisel vaja teada (ERM A f 1, n 1, s 28, l 42–45). Voolmaa õetütre Mari Adleri sõnul olid rahvarõivad Aino lapsepõlvkodus au sees, neid olevat kantud pidulikel sündmustel (Adler 2024). Sõja ajal mõnda aega ERMis töötades puutus Voolmaa kokku Helmi Kurrikuga – tolleaegse peamise rahvarõivaekspertdiga Eestis. Võimalik, et just see kokkupuude kallutas Voolmaad rahvarõivastega süvenenumalt tegelema, jätkama Kurriku tööd muuseumi kogudele põhinevate rahvarõivaste propageerimisel rahva hulgas.

Alates 1949. aastast nõuti muuseumilt aina rohkem Nõukogude kaasaja, eriti kolhoosiküla etnograafilist uurimist ning see lülitati tööplaani. Aino Voolmaa käis kolhoosielu uurimas 1950. aastal Rapla rajooni kolhoosis Uus Elu ja 1951. aastal Kihnu kolhoosis Nõukogude Partisan (ERM A f 1, n 1, s 49, l 21; s 59, l 16). Kihnus kogus ta materjali teemal „Kolhoosniku perekonna elu-olu“, mis kahjuks muuseumi arhiivi ei jõudnud (ERM Ak 2-K s 293, l 30).¹⁴ Küll aga on Kihnu välitööst häid fotosid Voolmaaga kaasas olnud fotograaf Uudo Ripsilt (ERM Fk 1181:1–103).

1950. aastate algul haarati ERM kaasa Baltikumi rahvaste etnogeneesi uurimisse ning muuseumi töötajad hakkasid osalema NSVL TA Etnograafia Instituudi juhitud Balti kompleksse ekspeditsiooni töös (vt ERM A f 1, n 1, s 28, l 91; s 5, l 34–35, l 37; s 59, l 37–38). Valitsevas ideoloogilises õhustikus peeti oluliseks rõhutada vene-eesti kultuurisuhteid ning seega said erilise huvi objektiks Kirde- ja Kagu-Eestis avalduvad venepärasused, eeskätt rahvarõivastes ja ehitistes. Kirde-Eesti uurimisgruppi lülitati Aliise Moora kõrval ka Aino Voolmaa, kelle ülesannetes hakkas nüüdsest teadustöö osatähtsus kasvama. Tema uurimisobjektiks said Kirde-Eesti rahvarõivad (Astel 2009: 232–233). See oli tema rahvarõivaalase uurimistee algus.

14 14. oktoobril 1953 on A. Voolmaa koostanud oma muuseumis töötamise ajal tehtud tööde loetelu, milles on kirjas 1951. aastal Kihnus kogutud materjali teema ja viide, et seda „hoitakse alal süstematiseeritud teatmematerjalina“. 26. oktoobril 1953 koostatud etnograafilise arhiivi antud materjalide loetelus Voolmaa kolhoosides kogutud materjal ei kajastu (vt ERM Ak 2-K s 293, l 30, 33). Veel 1955. aastal oli teadustöötajate koosolekul üleval küsimus, et Voolmaal tuleks „viivitamatult võtta plaani 1951. aastal kogutud Kihnu materjalide läbitöötamine ja nende üleandmine arhiivi“ (ERM A f 1, n 1, s 82, l 48p). Tundub, et üle andmata see jäigi.

Aastatel 1952–1953 kogus Voolmaa välitöödel teatme-
materjali Iisaku ümbruskonnas varasema vene-eesti segaasustusega
küladest. Oma esimese aasta kogumistöö tulemustest tegi ta juba
1953. aasta kevadel kokkuvõtte, esinedes Moskvast NSVL TA Etnograafia
Instituudi kongressil ettekandega „Jõhvi rajooni lõunaosa vene-eesti
segarahvastiku rahvarõivas“, mis avaldati 1954. aastal instituudi
väljaantud kogumikus (Voolmaa 1954). Järgnevatel aastatel laienes
uuritav piirkond Kirde-Eesti põliseesti asustuse alale, haarates peagi
kogu endise Virumaa. Virumaal kogutud materjali vormistas Voolmaa
1956. aastal diplomitööks „Kirde-Eesti rahvarõivad XIX sajandil“,
juhendajaks Aliise Moora. Sellega jõudsid ühtlasi lõpule tema
pikaleveninud õpingud Tartu ülikoolis.

Diplomitöö põhjal pidi Voolmaal valmima ka esimene
teadusartikkel „Põhja-Eesti rahvarõivad“ avaldamiseks ENSV TA
Toimetistes. Käsikirja arutelul 1957. aasta algul toodi selles aga välja hulk
puudusi, mis vajasis parandamist ja täiendamist. Jüri Linnus märkis, et
kuigi töö eesmärgiks oli toodud etnogeneesi küsimuste lahendamine,
andis see uurimus vaid lisamaterjali etnilise ajaloo uurimisele. Puu-
dustena tõi ta välja sellegi, et autor ei tee vahet etnilise ja rahvusliku
omapära vahel ning küllaldaselt pole välja toodud rõivastuses ilmnevat
sotsiaalset momenti. Kolleegid Linda Trees (Saks) ja Liivia Feoktistova
mainisid ära Voolmaa kriitika kodanlike autorite Ilmari Mannineni ja
Helmi Kurriku aadressil, kuid samas tugines autor peamiselt just nende
töödele. Vilve Kalitsa sõnul polnud võimalik aru saada, mida uut autor
oma uurimusega esitas (ERM A f 1, n 1, s 109, l 14; s 118, l 14; s 82,
l 80–82p). Artikkel jäi seisma ja TA toimetistesse ei jõudnudki.

Voolmaa soovis oma haridusteed jätkata, sihiks kandi-
daadikraad. Alates 1956. aastast oli tema uurimisteema „Põhja-Eesti
rahvarõivad“ ja uuritav piirkond laienes Järva- ja Harjumaale. Voolmaa
juhendaja oli NSVL TA Etnograafia Instituudi vanemteadur Veera
Belitser¹⁵, kelle koostatud rõivastusealane küsimustik ja metoodiline
juhend (lisaks muuseumi enda küsimuskavadele) olid Voolmaa

15 Nõukogude etnograaf Veera Belitser (1903–1983) kaitses 1945. aastal
kandidaaditöö „Udmurtide rahvarõivad. Materjale etnogeneesiks“. Peale
seda jäi ta tööle NSV Liidu Teaduste Akadeemia Etnograafia Instituuti
Moskvas. 1949. aasta suvel osales Belitser Etnograafia Instituudi
uurimisekspeditsioonil Eestisse, uurides kolhoositalurahvast Võrumaal
ja Läänemaal. Tema uurimisvaldkonnaks kujunes Volga ja Kama jõe
piirkonna rahvaste – komide, udmurtide, mordvalaste, baškiiride,
tšuvaššide rahvakultuur. 1959. aastal kaitses ta doktoritöö komi
etnograafiast.

uurimistöö aluseks¹⁶. Töö eesmärgiks seadis Voolmaa rõivastuse ajaloolist arenguprotsessi jälgides välja selgitada selles avalduvad paikondlikud ja sotsiaalsed erisused. Oma kogumistöö aruandes rõhutas ta vajadust uurida rahvarõivaid kostüümikomplektide kaupa. Valmima pidi kandidaativäitekiri ja illustreeritud väljaanne (ERM A f 1, n 1, s 109, l 6; s 117, l 9–10; s 120, l 27–32; s 92, l 14; s 101, l 7).

Muuseumis ei saanud kogumistöös piirduda vaid enda teemaga. Koguda tuli ka muud, pidi osalema nn üldkogumistel. 1957. aasta jaanuaris toimus Tartus ENSV TA etnograafide nõupidamine, kus vastu võetud otsuses kohustati muuseumi järgnevatel aastatel pöörama oma töös peatahelepanu kaduva ja hävimisohus rahvakultuuri kogumisele. Taluehitisi ja esemeid, mida ei saa muuseumi tuua, soovitati pildistada ja joonistada. Kogumistöö paremaks korraldamiseks loodi muuseumi juurde komisjon, kus Ajaloo Instituudi esindajana osales Ants Viires. Juba samal kuul toimunud teadusliku töö osakonna koosolekul anti töötajatele ülesandeks koostada nimekiri oma uurimisvaldkonnaga seotud esemetest, mis on kogudes puudu, ja anda see kõigile, kes välitöödele siirduvad. Kokkuvõtte esimestest sammudest kogumistöö intensiivistamisel tegi muuseum 1957. aasta lõpul toimunud teadusnõukogu koosolekul. Kogumistööd pidurdava tegurina toodi välja eelkõige transpordiprobleem nii välitööde organiseerimisel kui ka esemete Tartusse toimetamisel. See probleem jäi püsima aastateks. Üldkogumisega seotud kitsaskohtade üle arutleti ka teaduslike töötajate koosolekul. Ants Viires soovitas pöörata tähelepanu teatmematerjali kogumisele ja enne arhiivi andmist neid kindlasti kolleegidega läbi arutada (Konksi 2009: 251; ERM A f 1, n 1, s 121, l 6–7; s 82, l 74–75; s 80, l 29–30; s 99, l 40).

Aino Voolmaa võttis sellest kogumistööst aktiivselt osa. Ta kogus esemeid, otsis plaanistamiseks ja mõõdistamiseks sobivaid taluhooneid ning värbas samas ka korrespondente. Tema välitööpäevikute¹⁷ värvikad kirjeldused annavad sellest hea ülevaate. Tavaliselt töötati neil välitöödel kahekaupa – Aino käis esemeid kogumas Endla Lõokesega (Jaagosild), Tiina Võtmega ja Hele-Mall Eisleriga, kuid otsis hooneid mõõdistamiseks ja juhendas tudengeid ka üksinda. Mida oli välitöödele minnes vaja kaasa võtta või kuidas tavaliselt sihtkohta jõuti, saab aimu Voolmaa 1959. aasta Viljandimaa kogumismatka päevikust:

16 „Вопросник по изучению одежде у народов Прибалтики“ ja „Методические указания к полевому сбору материалов по народной одежде“ (ERM A f1, n 1, s 117, l 9p).

17 Alates 1957. aastast oli päeviku pidamine välitöödel kohustuslik (ERM A f 1, n 1, s 99, l 33). Aino Voolmaalt on muuseumi arhiivis kümneid päevikuid.

Higistades tassisin oma ränkraske seljakoti ja kõhetu kandekoti bussijaama. Seljakott oli täis eriti just pabermaterjali. Seal olid kolmed aktikaaned: 1) küsimuskavadega, 2) kaardid, kaardistatud andmed Kõpu kihelkonnast olemasoleva eseme- ja teatmematerjali kohta, 3) kaustikud, kladed, EA paber¹⁸, lisaks varustus esemete märkimiseks ning esemete hankimise vormistamiseks. [---] Viljandi oli lõpp-peatus ja seal ronisime ka maha – mina oma rohkete ja raskete ning Tiina Võti oma soliidsse seljakoti ja kandekotiga. [---] Seejärel püüdsime veenda kõiki võimalikke veoautode juhte Rimmu sõitma ning meid kõige oma pakkide ning peaasi, jalgratastega peale võtma. Ainus konkreetne lubadus (ainult lubadus!) anti järgmise päeva õhtuks. Sellega jäi meie jaoks kaasaegsete tsivilisatsioonihüvede kasutamine minimaalseks, sõitsime oma varustusega raudteejaama (bussiga), võtsime välja pagasist jalgrattad, sidusime pakid pakiraamile ning läks lahti matk igatsetud maale – Rimmu poole. Enamasti jalutasime, kuid vahetevahel sõitsime ka jõudumööda. (ERM TAP 401:3–5)

Voolmaa päevikutest leiab rohkelt kirjeldusi esemete kogumise raskest ja vaearikkast tööst alates ööbimispaikadest, esemete otsimisest ja muuseumile mangumisest, esemete seljas vedamisest jne. 1959. aasta kevadel järjekordse kogumissuve eel tõstatasid teadurid välitööde korraldusliku poole küsimuse: esemete kogumiseks nii vajaliku raha, veovahendite, samuti tööpäeva pikkuse kohta. Direktor Aleksei Petersoni vastus oli, et „tööd tuleb teha varavalgest hilisõhtuni ja ka pühapäevadel nagu töö seda nõuab. Selline on juba traditsioon ja see peaks igale olema selge“ (ERM A f 1, n 1, s 117, l 75p). Selline töö oli aga väga kurnav, sest keskmiselt kestsid üldkogumised 1,5–2 kuud. Voolmaa kogumistööd hinnati muuseumis kõrgelt, ametiühingu tootmisnõupidamisel¹⁹ 1959. aastal tõsteti esile tema läbimõeldult korraldatud kogumist, esemete põhjalikke legende ja ka taluehitisi joonestanud kunstnike-üliõpilaste head juhendamist (ERM A f 1, n1-aü, s 5, l 55–57p). Voolmaa oli kohusetundlik. 1962. aastal järjekordsele kogumismatkale minnes kirjutas ta: „Hirm on ka alati välja minnes, et kas jõuab vastu pidada kõigile võimalikele raskustele ja kas saab muuseumikogudele nii väärtuslikku ja nii hulgaliselt täiendust, et see ülemuste heakskiitu ära teenib“ (ERM TAP 532:2–3).

18 Paber, millele vormistati välitöödel kogutud teatmematerjal, mis anti arhiivi.

19 Ametiühingu komitees oli mitmeid alakomisjone, üks neist oli tootmiskomisjon, mille alla mahtus asutuse igapäevane töö, töödistsipliin, inimestevahelised suhted jne.

Voolmaa oli ka ühiskondlikult aktiivne. Kohe muuseumisse tööle asudes astus ta marksismi-leninismi õhtuülikooli, mille lõpetas 1949. aasta kevadel. Sõjajärgsete aastate keerulistes poliitilistes oludes tuli sageli käituda vastavalt valitseva režiimi ootustele, põhjuseks hirm nii enda kui oma lähedaste pärast. Nagu öeldud, Aino poolõe pere lastega oli 1941. aastal küüditatud Siberisse ja mitmed pereliikmed varjasid end hiljem märtsiküüditamise hirmus (Adler 2024). Nõukoguliku aktiivsuse põhjuseks võis olla ka soov jätkata katkenud õpinguid ülikoolis, olla ajastu nõuetele vastav tubli muuseumitöötaja. Oma päevikusse kirjutas Voolmaa: „Olen lõpetanud Marksismi-Leninismi Õhtuülikooli ja tänu õppimisele suudan nüüd paljusid asju teisiti mõista kui enne, näha nende tuuma, kriitika jätan esialgu endale. Saavutasin õpingutel edu, pisut paistsin väljagi, see andis natuke rahuldust ...“ (Päevik, 2.07.49). Sellest lühikesest sissekandest ilmneb küll Voolmaa tahe õppida, ambitsioon välja paista, kuid ei selgu tema tegelikud poliitilised vaated.

Karjäär ERMis (1959–1975)

1959. aasta novembris edutati Aino Voolmaa ERMi vanemteaduriks. Samal aastal valmis ka varem avaldamata jäänud ja nüüd põhjalikult ümber töötatud materjalil põhinev artikkel „Täiendavaid andmeid Kirde-Eesti naiste rahvarõivaste kohta“, mis ilmus viimaks 1962. aastal muuseumi aastaraamatus. Jüri Linnuse soovitusel tegeles Voolmaa samal ajal ka ühe allikapublikatsiooniga – tõlkis ja varustas põhjalike kommentaaridega Fr. R. Kreutzwaldi käsikirja Alutaguse rahvarõivastest (ERM A f 1, n 1, s 82, l 90; Voolmaa 1959)²⁰.

1960. aastaks olid Aino Voolmaal peaaegu kõik Põhja-Eesti kihelkonnad läbi käidud. Oma uurimistöö esialgseid tulemusi tutvustas ta samal aastal muuseumi konverentsil ettekandes „Järvamaa rahvarõivad“ (ERM A f 1, n 1, s 154, l 8). Põhjalikum teemakäsitus pidi tulema artiklis, mis aga arutelust töökoosolekul 1962. aastal kaugemale ei jõudnud. Jüri Linnus kritiseeris: „... iga artikkel peab andma midagi uut, see artikkel aga midagi uut ei anna“ (ERM A f 1, n 1, s 169, l 21p). Käsikiri jäigi sahtlisse. Voolmaa uurimisteemat muudeti, nüüd pidi

²⁰ Alutaguse rahvarõivaste kirjeldus (ERM EAV 7), mille Kreutzwald koostas Õpetatud Eesti Seltsi algatusel 1842. aastal, oli täienduseks neljale värvilisele akvarellile naiste rahvarõivastest (ERM EJ 79:1–4, joonistajaks Altorf). Kreutzwaldi kahesaja kümnenda sünniaastapäeva tähistamiseks otsustas ERM anda sellest kultuuriloolisest dokumendist välja uustrüki koos Voolmaa kommentaaridega (Kreutzwald Virumaa rahvarõivastest. 2012).

eelkõige jälgima seoses ühiskonna moderniseerumisega rõivastuses toimunud muutusi. Teema „Rõivastuse arenemine Põhja-Eestis 19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandil“ jäi Voolmaa tööplaanidesse 1960. aastate keskpaigani. 1963. aasta lõpul toimunud teaduslike töötajate koosolekul nentis ta, et teemaga on raskusi ja materjali pole. 1964. aasta suvel käis Voolmaa veel Paide, Türi ja Tapa linnaelanike 19.–20. sajandi vahetuse rõivastuse kohta materjali kogumas (ERM A f 1, n 1, s 197, l 11; s 210, l 9; s 168, l 18p; ERM TAp 552; ERM EA 231:2/149–369, 232:2/63–118). Kandidaadiväitekirjast lõpuks siiski asja ei saanudki. Muud tööd-tegemised tulid peale ja Voolmaa jäigi teaduskraadita.²¹ 1963. aastal oli ERM viidud Teaduste Akadeemia süsteemist üle kultuuriministeeriumi alluvusse ja lisatasu teaduskraadi eest muuseumis enam ei makstud. Eks seegi kahandas motivatsiooni kraadi omandada.

Voolmaa oli jätkuvalt ühiskondlikult aktiivne nii muuseumis kui ka väljaspool. Ta oli sageli ametiühingukomitee liige, esimees või aseesimees ning seisis erinevate komisjonide eesotsas. Ta täitis rahvakaasistuja ülesandeid kohtus, tegutses valimiste agitaatorina ning osales valimisjaoskondade töös. Oli ühingu Teadus lektor, pidas loenguid rahvarõivaist ja -kunstist, esines noortele suvepäevadel. Ühesõnaga, eeskujulik nõukogude inimene. NLKP liige sai Voolmaast 1964. aastal, liikmekandidaadiks oli ta võetud aasta varem (RA ERAF.148.63.309). Sugulastele põhjendas ta oma otsust, et „töö tõttu vaja“ (Adler 2024). Arvatavasti lihtsustas parteisse kuulumine välismaale pääsemist, kuid karjääriredelil see mingit selget hüpet kaasa ei toonud.

Pärast muuseumi 50. aastapäeva edukat tähistamist leidis ENSV TA Presiidium oma istungil 17. juunil 1959 taas, et muuseum peab oma teaduslikus uurimistöös pöörama senisest rohkem tähelepanu kaasaja uurimisele (ERM A f 1, n 1, s 139, l 1–2). 1962. aastal alustatigi Arved Lutsu juhtimisel Võru rajooni maarahva kaasaegse eluolu uurimist. Voolmaad esialgu uurimisgrupi koosseisus ei olnud. Ta liitus sellega vabatahtlikult järgmisest aastast, soovides uurida „isetegevusrühmade esinemisrõivastust“ (ERM A f 1, n 1, s 189, l 6). Tegelikult kogus ta materjali nii maaelanike kaasaegse kui võimalusel ka traditsioonilise rõivastuse kohta. Lutsu väljenduse järgi oli Voolmaa aeg-ajalt „kaasajast taandunud minevikku“ (ERM TAp 546:76–77).

Välitöödel kogutut tutvustas Aino Voolmaa 1965. aastal Võrus peetud ERMi konverentsil ettekandes „Võru rajooni maaelanike rõivastus“. Samanimelises artiklis jälgis ta Eesti maarahva rõivastuse

21 Kandidaadiksamid olid Voolmaal tehtud: saksa keelest 25. mail 1960, dialektilisest ja ajaloolisest materialismist 20. juunil 1960, Eesti ja Baltimaade etnograafiast 8. mail 1961 (ERM Ak 2-K s 293, l 35–37).

arengut alates traditsioonilise rõivastuse taandumisest kaasajana välja (Voolmaa 1966). Artikli arutelul oli esile tõstetud just kaasaegse rõivastuse käsitlust, mis oli Eestis esmakordne (ERM A f 1, n 1, s 189, l 71).

Vajadus uurida töölisklassi tõstatati muuseumi teadusnõukogus juba 1961. aastal, kuid siis ei näinud direktor Aleksei Peterson asutusel selleks jõudu jätkuvat. Töö käivitus 1963. aastal uuringutega väikelinnades ja töölisasulates. (ERM A f 1, n 1, s 80, l 56p, l 72–72p) Aino Voolmaa juhendamisel koguti materjali Abja-Paluoja, Kilingi-Nõmmel ja Sindis. Seal prooviti kasutada ka sotsioloogilist meetodit. Näiteks otsustas Voolmaa teha katset koondada Abja elanikkond asutuste kaupa perfokaartidele. Tööd alustas ta kohalikust haiglast (ERM TAp 542/1:18). Peamiselt keskendus Voolmaa siiski alevielanike rõivastuse uurimisele, et selgitada välja tööliste rõivastuse omapära ja arengut, võrreldes seda samas ümbruskonna maarahva rõivastusega (Voolmaa 1968a).

Foto 26.
Aino Voolmaa (paremal)
ERMi töötajate
Lehti Konsini ja
Endla Jaagosillaga
välitöödel Abja-Paluoja
tööliselu uurimas, 1963.
ERM Fk 3031:13

1960. aastate algul algas ERMis ka aktiivne soome-ugri kogude täiendamine. Aino Voolmaa oli muuseumis üks esimesi, kes selles töös osales. Esimesel ekspeditsioonil käis ta 1962. aastal põhjavepsa, järgmisel aastal keskvepsa külades, mõlemal korral koos TRÜ soome-ugri keelte eriharu üliõpilastega, kes olid keelepraktikale suunatud (Jääts 2018: 50). Neil ekspeditsioonidel oli tema eesmärgiks eelkõige täiendada muuseumi kogusid ja korjata teatmematerjali. Voolmaa võttis asja tõsiselt. Enim huvitasid teda rõivad ja muud tekstiilid. Puht praktiliselt oli neid ka lihtsam koguda. Oma välitööpäevikusse kirjutas ta: „Peamine tähelepanu otsingutel pööratud tikitud käteräti – *käzipaik* – saamisele. Selgus aga, selles küsimuses seisid mu ees tõsised raskused. [---] õnnestus nimetatud esemeid küll näha, kuid ära anda ei tahtnud nende omanikud, enamikus elatanud mutikesed – neid mitte. Hoidvad mälestuseks ...“ Kahe päeva pärast kirjutas ta „Lõpuks siiski sain *käzipaiga* – päris ilusa valge pilu-kaunistusega.“ (ERM TAp 534:11–12, 17; ERM B 53:17)

Foto 27.
Aino Voolmaa ja
geograaf Ott Kurs
välitöödel Vepsamaal.
Foto: Toivo Hüva, 1963.
ERM Fk 1387:20

Vepsamaal kogutud materjali põhjal kirjutas Voolmaa artikli, mille esialgne variant oli vepslaste eluolust üldisemalt. Sellisena tekitas see arutelul rohkesti küsimusi – teemasid, mida kirjutises käsitleti, oli hulgaliselt, kuid tervik jäi lünklikuks (ERM A f 1, n 1, s 226, l 19p–20p, l 35–36). Oma töö ümberkirjutatud variandis keskendus Voolmaa vepslaste rõivastusele ja naiste käsitööle – valdkondadele, mida ta ise kõige paremini tundis (Voolmaa 1967). Hiljem, 1972. aastal Saranskis toimunud fennougristide konverentsil tutvustas Voolmaa oma Vepsa välitööde tulemusi ka üleliidulisele publikule (Voolmaa 1972; 1975b).

1965. aastast asuti NSVL TA Etnograafia Instituudi koordineerimisel koostama Baltimaade ajaloolis-etnograafilist atlant, mille idee oli Harri Moora tõstatanud juba kümme aastat varem (vt Moora 1955). Konkreetsemalt oli atlase koostamise küsimust arutatud 1957. aastal Moskvast toimunud etnograafide nõupidamisel, millest muuseumile andis ülevaate Ants Viires. Kuna atlase teemad (rõivad, ehitised, maaviljelus) kattusid kompleksekspeditsiooni omadega, pakkus Viires välja, et jätkata võiksid samad inimesed, näiteks Voolmaa ja Trees rahvarõivastega (ERM A f 1, n 1, s 82, l 92–93). Projekti käivitumise ajaks oli Lõuna-Eesti rahvarõivaid uurinud Linda Trees²² ERMist lahkunud. Nii

22 Linda Trees (Saks) (1925–2013) tuli muuseumisse tööle 1949. aastal. Ülikooli lõpetas ta 1950. aastal, diplomitööks „Rätsepa- ja õmblejatööd“. Pärast kõrghariduse omandamist edutati ta muuseumis osakonnajuhatajaks, sel ametikohal töötas 1959. aastani. Pärast seda töötas ta ERMis teadurina. Muuseumist lahkus ta 1963. aastal Tartu Linnaarhiivi. Linda Treesi uurimisvaldkond oli rahvapärane tekstiil, eriti Lõuna-Eesti rahvarõivad ja naiste käsitööd. Kuna tal oli Voolmaaga ühine uurimisteema – rahvarõivad, siis koosolekute protokolle lugedes võib nende vahel tajuda ka teatud pinget või isegi konkurentsi (vt näiteks ERM A f 1, n 1, s 117, l 3).

sai Aino Voolmaast, kes oli jäänud muuseumi ainukeseks rahvarõivaste asjatundjaks, atlase rõivastuse kõite Eesti osa põhiautor.²³

Atlasega seotud uurimistööd kestsid Voolmaal 1970. aastate lõpuni, jätkudes veel pensionipõlveski (ERM Ak 24:1/1, l 1p). Rahvarõivaalast materjali käis ta mitmete ühendekspeditsioonide koosseisus kogumas peamiselt Viljandi-, Võru- ja Pärnumaal. Kui oma uurimistee alguses keskendus Voolmaa rõivastuse paikkondlike iseärasuste väljaselgitamisele, jätkates sellega 1930. aastate teisel poolel seoses rahvarõivaste taaselustamise riikliku aktsiooniga alguse saanud uurimissuunda, siis atlase koostamisega seoses tõusis esiplaanile vajadus uurida esemeid liigiti, selgitada välja rõivaesemete algupära ja ajalooline areng, nende tüpoloogiline kaardistamine. Väga ajamahukas selle töö juures oli just viimane – kogutud materjalide perfokaartidele kandmine ning iga esemeliigi kohta levikukaartide koostamine. Uurimistöö tulemusena valmisid Aino Voolmaal põhjalikud rahvarõivaste üksikosade käsitlused, millega ta sisuliselt jätkas Ilmari Mannineni alustatud esemeuurimuslikku suunda.

Foto 28.
Aino Voolmaa
välitöödel Viljandi
rajoonis, küsitlemas
80-aastast
Rosalie Kallast.
Foto: Tiina Vöti, 1968.
ERM Fk 1561:60

Esmane kokkuvõtte tööst Balti ajaloolis-etnograafilise atlase kallal tehti muuseumi teaduslikul konverentsil 1969. aastal. Voolmaa esines seal ettekandega „Eesti seelikud“. Samal teemal kirjutatud artikli arutelul andis teadusnõukogu tööle kõrge hinnangu – Ants Viires hindas teema uudset käsitlust ja Herbert Tampere tõstis esile uute allikate, s.o arhiivimaterjalide kasutamise (ERM A f 1, n 1, s 223, l 21–22p).²⁴

²³ Atlase koostamisel osalesid ka Elle Vunder (teemaks naiste ja meeste särgid), Aime Kärner (rinna- ja kaelaehetd), Eevi Astel (vööd, jalanõud) ja Kalju Konsin (sukad, kindad).

²⁴ Väljakirjutised arhiiviallikatest oli Voolmaale andnud Jüri Linnus, kes teadusnõukogus selle kohta märkuse tegi: „Ajaloostel on kombeks, et ollakse tänulik allika osutajale. [---] Voolmaa pole seda aga pidanud vajalikuks, kuigi kogu tema arhiiviaines on valmis kujul kätte antud.“

Teadustöötajate koosolekul kiideti artikli põhjalikkust ja autori head kirjutamisstiili. Leiti, et ta võiks rohkem rahvale kirjutada (vt ERM A f 1, n 1, s 226, l 88–91p). Artiklina ilmus „Eesti rahvarõivaseelikud“ ERMi aastaraamatus (Voolmaa 1971). Järgnevatel aastatel ilmusid Voolmaalt sama põhjalikud kirjutised põlledest, meeste pükstest ja õlakatetest (Voolmaa 1975a; 1977; 1984).

1960.–1970. aastate vahetusel kogus Voolmaa rahvarõivaalast materjali Saare-, Muhu- ja Hiiumaalt ning Vormsi saarelt, peamiselt küll atlase tarbeks, kuid samal ajal uuris ta ka sealse rahvarõiva paikkondlikku eripära. Saaremaalt kogutud teavet hindas Voolmaa kõrgelt eelkõige seetõttu, et „Sõrves on ju rahvarõivad veel suhteliselt hilja kantud – siin pole vaja tugineda vanaemade mälestustele. Jutustajad on veel ise kirikuubedega koolis ja leeris käinud.“ (ERM TAP 578:5–6) Saartelt kogutud materjali tutvustas ta 1973. aastal Tallinnas toimunud VI üleliidulisel skandinavistika konverentsil ettekandes „Skandinaaviapäraseid jooni Lääne-Eesti saarte rahvarõivastes“. Voolmaa sõnul sai ta konverentsilt täiendavat teavet, mis oli abiks Eesti saarte rahvarõivastes ilmnevate rootsipärasuste levikutee näitamisel (ERM A f 1, n 1, s 274a, l 48). Artikkel Lääne-Eesti saarte rahvarõivaste omapärasest ilmus taas muuseumi aastaraamatus (Voolmaa 1976).

Atlase rõivastuse köide ning selle juurde kuuluv kaardimapp ilmusid alles 1986. aastal (Историко-этнографический 1986). Voolmaa oli siis juba pensionil. Juunis 1972 oli ta tõusnud muuseumi teadusliku töö osakonna juhatajaks ja 1. jaanuarist 1974 teadusdirektoriks. Selles ametis töötas ta 1975. aasta lõpuni ning läks siis pensionile (ERM Ak 2-K, s 293, l 49–53).²⁵ 1981. aasta novembris kutsuti Voolmaa muuseumisse tagasi, juhtima vastloodud rahvakunstiosakonda. Tema juhtimisel pandi osakonnas põhirõhk „ekspositsioonilisele tööle“ (vt ERM A f 1, n 1, s 488, l 10p–15p). 1983. aasta märtsis siirdus Aino lõplikult pensionile, kuid tema side muuseumiga jätkus nii rahvarõivakonsultatsioone andes (vt konsultatsioonipäevikud ERM Ak 24:2/12–14) kui ka oma varasemate, kuid kogudesse üle andmata jäänud välitöömaterjale arhiivi vormistades (ERM EA 206:1–208; EA 216:11–298, EA 216:299–461; EA 231:11–148, EA 231:149–369; EA 232:11–62, EA 232:63–118). Samuti osales ta 1980. aastate lõpuni ERMi teadusliku nõukogu töös. 1986. aasta jaanuaris toimunud

(ERM A f 1, n 1, s 223, l 23) Voolmaa võttis kriitikat arvesse, ilmunud artiklis on selle kohta viide olemas.

25 1976. aastal töötas A. Voolmaa veel kaks kuud – märtsist aprilli lõpuni vanemteaduri kohal (ERM Ak 2-K s 293, l 55–58). Seaduse järgi võis teenistuja ametikohalt pensionile jäänu tollal aastaks kaks kuud töötada, saades samal ajal nii pensioni kui ka palka.

teadusnõukogu koosolekul, kus arutati muuseumi tööplaani aastani 1990, tõstatas kirjandusmuuseumi direktor Eduard Ertis küsimuse Jakob Hurda 150. sünniaastapäeva tähistamisest. ERM soovis võimalusel koostada temaatilise aastaraamatu (ERM A f 1, n 1, s 531, l 13). Sellest sai Voolmaa arvatavasti tõuke veel oma pensioniajal läbi töötada ja artiklikis vormida Jakob Hurda kogudes leiduvad rahvarõivaalased materjalid (Voolmaa 1990a). Hurda korrespondentide kirjatööd annavad ülevaate rahvarõivastest, kirjeldades põhiliselt 19. sajandi keskpaigani kantud riietust üksikesemete kaupa. Voolmaa kasutas oma artiklis sama põhimõtet, analüüsisides meeste ja naiste rõivastuse kohta leiduvat materjali esemeliigiti. Ta juhtis tähelepanu ka Hurda kogudes leiduvatele kaheldava väärtusega andmetele, sest „osa [korrespondente] on suhtunud materjali andmisse kergekäeliselt“ (ERM A f 1, n 1, s 531, l 22p–23, vt Voolmaa 1990a: 38, viide 8).

Foto 29.
Aino Voolmaa
ERMi konverentsil
„Jakob Hurt 150.
Eesti Rahva Muuseum 80“
pidamas ettekannet
rahvarõivastest.
Foto: Harry Douglas, 1989.
ERM Fk 2313:19

Rahvarõivanäitused

Muuseumitöö üks oluline väljund on näitus. Aino Voolmaa sai oma esimesed näitusetegemise kogemused poliitiliselt keerulisel ajal. 1940. aastate lõpu ja 1950. aastate alguse poliitilises olukorras pidi näitus lisaks muuseumi valdkonna tutvustamisele edastama ka kommunistlikku sõnumit. 1949. aasta novembris toimus Tallinnas III muuseumialane konverents teemal „Ekspositsioonilise töö küsimusi“. Vastuvõetud otsustes toodi muuseumitöötajate peamiste puudustena välja „mitteküllaldast ideoloogilist ettevalmistust ja puudulikku nõukogude metodoloogia tundmist“. (ERM A f 1, n 1, s 38, l 91)

1950. aasta aprillis, kui võitlus „kodaniku natsionalismiga“ oli Eestis haripunktis, suleti ERMi näitused kui ideoloogilistele

nõuetele mittevastavad.²⁶ Plaani võeti uus näitus „Eesti ja vene rahva sõprusuhted etnograafilise ainese alusel“, selle meeskonda lülitati ka Voolmaa. Tema ülesandeks oli valmistada ette näituse aines kuni 18. sajandini (juhendaja Hilja Sild)²⁷. Lisaks pidi ta kirjutama näitust tutvustava artikli ajalehte ja esinema näituse teemaliste loengutega kolhoosides. Põhjalik tutvustus näitusest ilmus ajalehes Edasi siiski osakonnajuhatajalt Linda Treesilt (1950). Näitus avati Eesti NSV kümnnendal aastapäeval (ERM A f 1, n 1, s 48, l 17–18; s 49, l 14; s 28, l 87p–88p). Kohe seejärel asus Voolmaa Linda Treeši ja Aliise Moora kõrval ette valmistama uut väljapanekut „Eesti naiste käsitööd ja rahvarõivad“, mis avati 1950. aasta lõpul (ERM A f 1, n 1, s 49, l 14). Näituse tutvustuses kirjutati: „Erilist tähelepanu on pööratud kodanlike etnograafide poolt täiesti surnuksvaikitud probleemile – sotsiaalse seisundi kajastumisele rahvarõivais“ (Näitus 1950)²⁸. See tähendab, et ideoloogilised nõuded olid täidetud. Järgmise aasta sügisel tõstatus küsimus, kas eksponeerida seda näitust Leningradis NSVL Rahvaste Etnograafiamuuseumis. Ettevalmistustöödega alustati kohe, Aliise Moora ja Aino Voolmaa ülesanne oli koostada temaatiline plaan rahvarõivaste osas (ERM A f 1, n 1, s 59, l 23–34). Näitust toona Leningradis korraldada siiski ei õnnestunud, kuid Voolmaa omandas suured kogemused, kuidas teha näitust teda huvitava teemal. Sellest sai alguse tema kujunemine üheks peamiseks Eesti rahvarõivade ja -kunsti käsitlevate näituste tegijaks.

1950. aastatel tegi Voolmaa rahvakunstinäitusi peamiselt meeskonna liikmena. Ühe osana näidati neil näitustel alati rahvarõivaid ja nende üksikosi, mille eksponeerimisel lähtuti välja kujunenud piirkondlikest rühmadest. Nii püsis see aastaid. Näiteks 1953. aasta lõpul avatud näitusel „Eesti rahvakunst 19. sajandil rahvarõivastes, tööriistades ja tarbeesemetes“ koostasid rahvarõivaste osa Linda Trees, Aino Voolmaa ja Endla Looke, kusjuures Aino valmistas ette Põhja-Eesti ja saarte (Kihnu, Saaremaa, Muhu, Hiiumaa) osa (ERM A f 1, n 1, s 59, l 88–89; s 82, l 8p–11; s 84, l 6).

Voolmaa osales ka 1950. aastate keskel Leningradis ja Moskvas avatud ERMi rahvakunstinäituste koostamisel. Leningradis

26 8. novembril 1947 avatud näitused „Eesti talupoja elu-olu 19. sajandil“ ja „Peatükke Tartu minevikust“ (ERM A f 1, n 1, s 19, l 4–5).

27 Aino Voolmaa on 1953. aastal oma muuseumis tehtud tööde iseloomustusse kirjutanud, et ta koostas selle näituse järgmised osad: 1) eestlaste ja venelaste võitlusliit XIII sajandil, 2) Jüriöö ülestõus ja 3) pärisorjuse kindlustumine XIV–XVII sajandil (ERM Ak 2-K, s 293, l 30).

28 Vt fotod näitusest ERM Fk 1163:1–50.

1956. aasta kevadel avatud väljapanek oli osa NSVL Rahvaste Etnograafiamuuseumis avatud „Baltimaade rahvakunsti“ näitusest. Näitust valmistasid ette Linda Trees, Tiina Vöti, Aino Voolmaa ja Vilve Kalits, kuid seda käis üles panemas vaid osakonnajuhataja Trees, kujundasid Leningradi muuseumi töötajad (ERM A f 1, n 1, s 110, l 19). Eesti väljapaneku ebaõnnestunud kujundusele juhtis peagi ERMi tähelepanu Eesti NSV TA president Johan Eichfeld. Probleemiga tutvumas käinud Voolmaa kirjeldas olukorda: „Meie rahvakunsti spetsiifika kaob ära. Mulje liiga kirev ja kuhjatud. Eksimusi paikkondliku ja ajalise momendi vastu. Setu naine seisab Põhja-Eesti vaibal, setu linik Põhja-Eesti rahvarõiva ees koos Lääne-Eesti kannudega. Mustjala rüü on Anseküla naise kaelas ...“ Näitust tuli ümber korraldada, kava selleks esitasid Voolmaa ja Kalits (ERM A f 1, n 1, s 99, l 36p–37p). Sama aasta lõpul Moskvas Eesti NSV kunsti ja kirjanduse dekaadi ajal avatud rahvakunstinäituse plaan oli juba Voolmaa välja töötatud (ERM A f 1, n 1, s 99, l 29p–30).

ERMi juubelinäituse „50 aastat Etnograafia Muuseumi“ raames tegi Voolmaa selle ühte ruumi rahvarõivaste väljapaneku. Rõivaste juba traditsiooniks kujunenud eksponeerimise kõrval oli uudne nende paikkondlikke erinevusi näitava suure ja dekoratiivse kaardi koostamine (ERM A f 1, n 1, s 80, l 34p; s 117, l 60–61p; Luts 1999: 31–32). 1963. aastal oli muuseumil võimalus anda väljapanekule üks ruum lisaks. Juubelinäituse rahvarõivaste osast kasvas välja omaette näitus „Eesti rahvarõivad“. Läheneva XVI üldlaulupeo (1965) eel oli see rahvarõivaste populariseerimiseks väga oluline. Voolmaale tähendas see suurt tööd uute komplektide kokkupanekul (ERM A f 1, n 1, s 188, l 19).

1964. aasta augusti algul toimus Moskvas VII rahvusvaheline antropoloogia ja etnograafia kongress. Eeldades, et mõned konverentsikülalised tulevad ka Eestisse, soovis ERM tutvustada oma rikkalikke rahvakunstikogusid ja korraldada 8. augustist 6. septembrini Tallinna Kunstihoones rahvakunstinäituse. Kaasata sooviti ka tarbekunstnikke. (ERM A f 1, n 1, s 204, l 5–6) Näituse plaani koostas muuseumi rahvakunsti uurimisgrupp²⁹, vastutasid Kalju Konsin ja Aino Voolmaa (ERM A f 1, n 1, s 168, l 18p; s 198, l 30). Näituse arutelul teadusnõukogus, kus viibis kohal ka kujundaja Bruno Tomberg, jäi kõlama

29 Aastatel 1961–1962 oli muuseumis eraldi rahvakunsti uurimise osakond. 1962. aastal koondati osakonnajuhataja koht ja osakond liideti elatusalade uurimise osakonnaga – uue osakonna nimeks sai elatusalade ja rahvakunsti uurimise osakond. 1963. aastal moodustati eraldi rahvakunsti uurijate grupp vanema teadusliku töötaja Kalju Konsini juhtimisel. Grupp oli osakondadevaheline, sinna kuulusid Kalju Konsin, Aino Voolmaa, Tamara Habicht, Eevi Astel, Tiina Vöti, Elle Kuigo (Vunder) ja Hilja Sild (ERM A f 1, n 1, s 177, l 14; s 254, l 57).

mõte, et näitus peaks olema ilus ja „kujundus kaasaegne“. Voolmaa vastus sellele oli, et „näituse teoreetilise aluse peavad andma ikka etnograafid. Esemad tuleks anda nende arengus. Kunstnikule ei tohi anda liiga vabu käsi, mis võiks kaasa tuua liigse rõhu ilule.“ (ERM A f 1, n 1, s 80, l 86) Voolmaa näituse ülespanekul ei osalenud, sest viibis ka ise ülalmainitud kongressil Moskvast. Tagasi tulnud, läks ta järjekordsele välitööle Järvamaale Tallinna kaudu, et näha rahvakunstinäitust kujundatuna. Välitööpäevikusse kirjutas ta: „Tõtt öelda – võrreldes kunstihoones varem nähtud näitustega ei osanud nagu ette kujutada, et seda võib anda nii lakooniliselt, nii selgepiirilisel ning nii vähesegavate tehniliste vahenditega. Igatahes väljapandud materjal peaks olema kõigil hästi nähtav ja jälgitav. Ainult trepist tulles esimene lilla väravajoonistustega sein tekitas minus kahtluse, kas seda poleks olnud võimalik paremini teha ja rohkemat saavutada. Ei tea?“ (ERM TAP 552:2–3).

Tallinnas eksponeeritud rahvakunstinäitust soovis muuseum ka enda ruumides üles panna 1965. aastal toimuva teaduskonverentsi ajaks³⁰. Ministeeriumist selleks luba ei saadud. Direktsioon otsustas siis, et tuleb teha uus näitus ja keskenduda eelkõige tekstiilile – pealkirjaks „Eesti rahvakunst tekstiilis“. Töökoosolekute protokollidest nähtub, et teadustöötajad sellega väga rahul ei olnud – rahvakunstinäitusi, eriti tekstiilist, oli tehtud korduvalt ja seda peeti mõttetuks kordamiseks. Voolmaa sõnul „ei suudeta anda midagi uut, samad eksponeerimise võtted ja meetodid korduvad“. Tema jaoks oli oluline, et näitus pakuks midagi uut ja huvitavat, „näiteks näitus rahvakunstimeistritest“. Voolmaa oli teinud selleks ajaks juba üle kümne aasta näitusi rahvakunstist ja oli näha väsimuse märke. Näitus võeti siiski plaani ja avati, meeskonna juht oli taas Voolmaa (ERM A f 1, n 1, s 189, l 23p–25, l 64–64p; s 80, l 90p–91p; s 211, l 18). Ta koostas sellele väljapanekule ka põhjaliku näitusejuhi, mis ilmus veidi hiljem (Eesti rahvakunst tekstiilis 1969).

Foto 30.
Aino Voolmaa
Eesti rahvakunsti
näituse avamisel
Soome Rahvus-
muuseumis.
Foto: Eero Naskali, 1967.
ERM Fk 3099:4

30 ERMi 1965. aasta teaduskonverents toimus Võrus, kus tehti kokkuvõtteid Võru rajooni maaelanike uurimisest aastail 1962–1964. Samal ajal avati Võrus ka ajutine väljapanek „Peatükke Võru rahva elulust“.

1967. aasta mais sai ERM võimaluse teha Eesti NSV kultuuripäevade raames rahvakunstinäituse Soome Rahvusmuuseumis (ERM A f 1, n 1, s 240, l 7). Helsingisse sõitis Aino Voolmaa, kes korraldas seal näituse ülespaneku ja tutvustas selle sisu külastajatele. Kuigi taaskord oli tegu rahvakunstiga, tähendas see Voolmaale võimalust luua sidemeid Soome kolleegidega ja näha nende tööd.³¹ Vähem oluline ei olnud tol ajal ka lihtsalt võimalus pääseda välismaale. Reisimine ja vabaduseiha olid tema noorpõlveunistus: „Lõpetan ülikooli ära, nii pea kui saan ja siis ma tahan reisida. Reisida tahan ma igal juhul“ (Päevik 21.03.1943); „Ah, kuidas tahaks lennelda vaimukõrgusil, lõpetada vähemalt ülikool ja tuulutada maailmas, kus kindlasti on palju nägemis- ja õppimisväärsed. Ainult tingimuseks sooviksin vabadust, vabadust, mu oma tahtevabadust“ (Päevik 16.05.1946). Nüüd said need noorpõlve õhkamised vähemasti osaliselt teoks.

Oma viimase rahvarõivanäituse ERMi ruumides tegi Voolmaa 1975. aastal, olles sel ajal teadusdirektori ametikohal (ERM A f 1, n 1, s 369, l 95). Näituste korraldamist pidas ta muuseumi väga oluliseks tööloiguks, mistõttu koostas enne pensionile minekut viieks aastaks ette ära näituste kava (ERM A f 1, n 1, s 223, l 53p–54p).

Foto 31.
Aino Voolmaa
Leningradis NSV Liidu
Rahvaste Riiklikus
Etnograafiamuuseumis
avatud näitusel
„Eesti rahvarõivad“
selgitusi jagamas.
Foto: Aado Lintrop, 1983.
ERM Fk 2063:5

Voolmaa luigelauluks jäi seni suurim, 73 komplektist koosnenud näitus „Eesti rahvarõivad“, mille ta koostas 1981. aastal, olles lühikeseks ajaks tööle naasnud.³² Seda näitust eksponeeriti Tallinnas Ajaloomuuseumis (1982), Võru koduloomuuseumis (1983) ja lõpuks Leningradis NSV Liidu Rahvaste Etnograafiamuuseumis (1983–1984).

³¹ Voolmaa käis esimest korda Soomes 1965. aastal, osaledes II rahvusvahelisel fennougristide konverentsil. Esialgu pidi ta esinema seal ettekandega Põhja-Eesti rahvarõivastest, kuid lõpuks osales vaid kuulajana (ERM A f 1, n 1, s 204, l 39, 69).

³² Näituse ülespanemisel osalesid ka Eva Laidre ja Reet Piiri.

Näituse uhke avamine Leningradis pani väärika punkti Voolmaa rahvarõivanäituste pikale reale (Piiri 1990: 194; ERM A f 1, n 1, s 492, l 36; s 503, l 38–39).

Rahvarõivaraamatud

Nõukogude režiim soosis rahvarõivaste kasutamist rahvusliku esinemisrõivana. Seetõttu oli igati loogiline, et etnograafiamuuseumi teadusliku töö plaani aastateks 1951–1955 võeti albumi „Eesti rahvarõivad“ koostamine. Valmimistähtjaks pandi optimistlikult aasta 1953 (ERM A f 1, n 1, s 60, l 16). Albumiga seotud ettevalmistustööd algasid 1952. aastal. Harri Moora juhendamisel kandsid teadusliku sisu eest hoolt muuseumi töötajad Aino Voolmaa, Tamara Paevere, Linda Trees, Tiina Võti, Endla Lõoke, aga ka Eesti NSV TA Ajaloo Instituudi töötaja Aliise Moora. Raamatu kokkuseadmise põhimõtted olid lähedased Helmi Kurriku teosele „Eesti rahvarõivad“ (1938) (vt Viires 2001: 383).

Rahvarõivakomplektide valiku komisjoni määrati Aliise Moora ja Tamara Paevere kõrval ka tollane nooremteadur Aino Voolmaa. Teaduslike töötajate koosolekul 1952. aasta aprillis tutvustasid nad tehtut. Uudsena jaotati kostüümid nelja territoriaalsesse gruppi: Lõuna-, Põhja- ja Lääne-Eesti ning saared³³. Kostüümide valikus lähtusid nad põhimõttest tutvustada rõivaste paikkondlikke erinevusi ning ühtlasi näidata rõiva ajaloolist arenemist. Silmas peeti ka seda, et esitatav kostüüm oleks silmale ilus vaadata. Tõdeti, et kostüümide kokkuseadmisel oli raskusi, sest muuseumi kogud olid lünklikud. Kokku komplekteerisid nad raamatu jaoks 56 rahvarõivaülikonda. Sellel koosolekul lisati nimekirja veel kaks kostüümi (ERM A f 1, n 1, s 59, l 52–52p).³⁴

Raamatu sisu üle arutleti ka muuseumi teadusliku nõukogu koosolekutel (ERM A f 1, n 1, s 5, l 40p–42, 45–48). Ei olnud selge, kas koostatav album peaks tulema praktilise või teadusliku suunaga. 1953. aasta algul toimunud teadusnõukogu koosolekust võtsid osa ka albumi koostamisega tegeleenud muuseumitöötajad. Aino Voolmaa tegi seal nõukogule ettepaneku määrata kindlaks koostatava albumi eesmärk. Ta ise pooldas albumi väljaandmist populaarteaduslikuna ja suurema hulga pildimaterjaliga. Teadusliku nõukogu liikmed

33 Eesti kultuuripiirkondade liigenduse uurimisega oli tegeleenud albumi üks autoritest Aliise Moora (1956).

34 Tegelikult jäi raamatusse lõpuks 38 kostüümi. Protokollidest ei selgu, kuidas tehti lõplik valik.

sõnastasidki lõpuks eesmärgiks populaarteadusliku trükise väljaandmise (ERM A f 1, n 1, s 5, l 46p–47).

Aino Voolmaale antud läbitöötamist vajav osa oli mahukas. Tema kanda jäi Põhja-Eesti rahvarõivaste üldosa, aga ka Mulgi, Kihnu ning Hiiumaa rahvarõivad. Lisaks kirjutas ta koos Aliise Moora ja Linda Treesiga peatüki rahvarõivaste ning nende ornamentika kasutamisest kaasajal.

1953. aasta lõpuks sai albumi käsikiri valmis ning toimetajad Harri Moora ja NSVL TA Etnograafia Instituudi vanemteadur Veera Belitser vaatasid selle üle.³⁵ Muuseumi teadusliku nõukogu arvamus käsikirjast oli positiivne, koosolekul leiti, et pärast väikeste paranduste tegemist on tekst trükikõlbulik (ERM A f 1, n 1, s 84, l 10; s 80, l 1–1p).

1954. aastal anti käsikiri ja illustratsioonid üle kirjastusele, kuid tööd jätkus siiski veel järgmistel aastatelgi nii teksti redigeerimise, illustratsioonide kui ka terminoloogia registri koostamisega (ERM A f 1, n 1, s 93, l 2; s 103, l 5; s 119, l 4 ja 15). Raamat „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult“ ilmus lõpuks 1957. aastal ning sellest kujunes käsiraamat nii rahvarõivaste uurijatele kui valmistajatele. Hiljem ilmus album ka vene keeles („Эстонская народная одежда XIX и начала XX века“, 1960).

Raamatule andis positiivse hinnangu paguluses elav etnograafiadoktor Gustav Ränk, kes kirjutas 1959. aastal ajakirjas Tulumuld: „Sisulist hinnangut tehes võib toimetajatele ainult kiitust avaldada, sest teos on eelmisega võrreldes kahtlemata samm edasi. Mis aga võõrastavana silma paistab, on eelnenud teose täielik ignoreerimine – seda ei nimetata üldse ja selle autorid vaigistatakse surnuks, kuigi käesolev teos on võinud nii hästi õnnestuda ainult tänu sellele vaevarikkale pioneeritööle, mida on teinud eriti Helmi Kurrik.“ (Ränk 2000: 208) Ränga etteheide on kahtlemata õigustatud. Samas sai ta tõenäoliselt aru, et 1950. aastate keskel, kui käsikiri koostati, polnud Nõukogude Eestis veel võimalik tänulikult viidata „kodanlikul ajal“ tegutsenud etnograafidele.

Järgmine kaalukam teos Eesti rahvarõivastest ilmus 1981. aastal, kui kirjastus Eesti Raamat andis neljakeelsena välja kolmeköitelise raamatu „Eesti rahvarõivad“. Väljaanne koosneb Melanie Kaarma illustratsioonide³⁶ ja Aino Voolmaa tekstiga põhikõitest ning

35 Albumi toimetuskolleegiumi koosseisu peeti otstarbekaks kutsuda kohe algul Moskvast Veera Belitser, kuid peagi lisandus konsultandina Harri Moora, kellest sai raamatu koostamise tegelik üldjuht.

36 Kaarma oli rahvarõivakostüümide joonistamisega tegelenud varemgi. Näiteks on tema illustreeritud 1953. aastal ilmunud Ullo Toomi raamat „Eesti rahvatantsud“ (vt Toomi 1953). Kaarma on sellesse

kahest lisaköitest – Melanie Kaarma joonistatud muustrilehtede mapist ja Mari Sumera kirjutatud rahvarõivaste valmistamisjuhenditest. Raamatu kaanel on esikohal Melanie Kaarma nimi, mis olevat Voolmaale tema tolelaegsete kolleegide meenutusel küll teatavat meeoleharmi tekitanud. Kelle algatusel ja kuidas kujunes kahe autori koostöö raamatu loomisel, on teadmata. Teineteist tundsid nad juba hiljemalt 1960. aastate lõpust saati (vt allpool). Raamat valmis Aino pensionipõlves, seetõttu ei ole tegemise kohta jälgi ei ERMi koosolekute protokollides ega tööaruannetes. 1984. aastal jõudis raamatus avaldatud akvarelltehnikas originaaljooniste kogu ERMi (ERM EJ 415:1–36). Aino Voolmaa isikuarhiivis on fotopaberil samade jooniste mustvalged ümberpildistused, millele ta on teinud parandusi ja märkusi. Trükisega võrdlemine näitab, et Melanie Kaarma arvestas nendega (ERM Ak 24:2/67).

Siiski sattus raamatusse ka ebatäpsusi. Näiteks tahvilil XXV on Lihula neiu kujutatud pärjaga peas. Aino Voolmaa korrigeeris kostüümijoonisel tehtud viga raamatus oma tekstiga: „Eelmise sajandi neidude peaeht, pärja, kanti 20. saj. algul veel vaid üksikjuhtudel“ (Kaarma, Voolmaa 1981: 332). Arvatavasti võttis kunstnik Kaarma oma kostüümijoonisel pärja kujutamiseks eeskuju 1920.–30. aastate esinemisrõivastest. Päril täpne või õige ei ole ka samal tahvilil kujutatud Lihula noormehe ülikonnajoonis. Lääne-Eesti rahvarõivaid tutvustavas tekstis kirjutas Voolmaa, et meeste punase tikandiga särkidega kanti juba linnamoelisi pikki pükse ja kuube (Kaarma, Voolmaa 1981: 283). Joonisel on noormees aga kintspükste ja vatiga, mille kandmisega Voolmaa oma selgitavas tekstis taas täpsustas (Kaarma, Voolmaa 1981: 333). Teaduslik täpsus ja rahvarõivaste autentsus olid Voolmaale olulised – jooniseid enam muuta ei saanud, küll aga teksti.

Aino Voolmaa isikuarhiivis (ERM Ak 24:2/38), samuti Rahvusarhiivis kirjastuse Eesti Raamat fondis on säilinud raamatu käsikiri käsitsi tehtud parandustega (RA ERA.R-1589.14.1916–1920). Sellest selgub, et Voolmaa toimetas tublisti ka rõivakonstruktori Mari Sumera rahvarõivaülikondade valmistamisjuhendite käsikirja (RA ERA.R-1589.14.1919). Lisaks terminite parandamisele kirjutas ta ka täiesti uut teksti, mis oli eseme valmistajale arusaadavam. Voolmaa oli ise väga hea käsitöötegija ja mõistis hästi ka õmblustehnilist poolt.

Fototööd rahvarõivaraamatule tegi muuseumi fotograaf Jüri Karm. Käsikiri koos illustratsioonidega saadeti Moskvasse, sest

joonistanud 8 värvitahvli 17 kostüümiga. Alusmaterjalina on ta kasutatud Helmi Kurriku rahvarõivaraamatut koos selle puudustega: näiteks on Jüri kihelkonna mehe mannekeenile joonistatud jalga naiste sukad ja abielunaiste kostüümidel puudub põll.

kõik välismaal trükitud raamatud pidid sealt loa saama. Raamat trükiti nimelt Soomes trükikojas Yhteistyö, mis oli sel ajal erakordne. Kuidas see saavutati, pole teada.³⁷ Väljaande tiraažina on Eestis trükitud teise ja kolmandasse köitesse märgitud 30 000. Soomes trükitud põhikõiteile kogust märgitud ei ole, kuid ilmselt oli see sama, sest raamatut müüdi ainult komplektina.

Voolmaa-Kaarma raamat, nagu seda rahvarõivahuviliste seas kutsutakse³⁸, köidab esmalt pilku filigraansete värviliste kostüümijoonistega. Süvenenud huviline leiab ilusate piltide kõrvalt uurija Aino Voolmaa aastatepikkuse teadustöö tulemuse. Sissejuhatavale tekstile rahvarõivaste üldisest arengust ja rõivaga seotud kombestikust järgneb tüpoloogiline ülevaade ülikonnaosadest, mida ilmestavad joonised ja levikukaardid. Kõigepealt antakse ülevaade naiste ja meeste ülikonna üksikesemetest, seejärel ühistest rõivaosadest. Laste rõivastust on käsitletud vaid põgusalt.

Voolmaa esitab selge tüpoloogilise ülevaate rahvarõivaste eri osadest. See on eriti hariv neile, kellele pakub huvi ühe või teise eseme ajalooline areng. Kindlasti abistab see ka esemete valmistajaid. Järgnevalt esitab ta eri paikkondade rõivastuse nelja suure alajaotuse järgi: Lõuna-, Põhja- ja Lääne-Eesti ning saared. Iga piirkonna sissejuhatavas tekstis saab ajaloolise ülevaate selle rahvarõivastest. Varasemate väljaannetega võrreldes on selles raamatus laiendatud esitatavate ülikondade ajalist ja territoriaalset haaret. Erinevatele allikmaterjalidele tuginedes on rekonstrueeritud 18. sajandi kostüüme mitmest Eesti piirkonnast. Üsna ruttu, tänu raamatu laiale levikule võeti need kostüümid kasutusele.

Voolmaa tutvustas raamatus ka rannarootslaste rõivast, samuti uuemamoelist rõivast (laialõikelist jakki, heegeldatud vesti jm) kui rahvarõivakostüümi osa. Ta tõi välja ka vabrikukauba osatähtsuse 19. sajandi rahvariites: põlleriided, siidvestid, helmed jne. Etnograaf Igor Tõnurist tõstis raamatu puhul esile, et iga ülikonna juurde kuuluvate ehete kohta on väga üksikasjalikud juhendid, mida varem ei olnud esitatud. Samuti hindas ta seda, et tutvustati rohkem meesteülikondi kui varasemates rahvarõivaraamatutes. (Tõnurist 1983: 47)

Raamatu järele oli suur nõudlus. Pea kolmkümmend viis aastat hiljem, 2015. aastal andis ERM selle uuesti välja. Kuna muuseumi kogud olid seoses uude majja kolimisega mõneks ajaks suletud, loodeti

37 Ehk saadi valuutat Soomes trükkimiseks seetõttu, et raamat ilmus kirjastuse Eesti Raamat turismikirjanduse osakonna väljaandena (RA ERA.R-1589.14.1916; RA ERA.R-1589.14.1920). Neljakeelne raamat oli ilmselt mõeldud ka turistidele.

38 Kutsutakse ka „Kaarma raamat“.

niiviisi rahvarõivahuviliste erinevaid vajadusi natukenegi rahuldada. Raamatusse esmatrükil sisse lipsanud vead parandati ja esemed pildistati uuesti. Seekord anti raamat välja eesti- ja ingliskeelsena. Rahvarõivakostüümi valijale oli ja on see raamat praegugi hea abiline. Selles avaldatud komplektide järgi on valmistatud lugematu arv esinemiskostüüme, mis näitab raamatu püsivat väärtust.

Alateema lõpetuseks veel ühest rahvarõivastega seonduvast trükisest, mille autor on Aino Voolmaa. Populaarteaduslik brošüür „Eesti ehted“ ilmus aastal 1970, kuid sellel on üsna pikk eellugu. Vajadus hakata välja andma Eesti rahvakunstipärandit tutvustavaid illustreeritud albumeid tekkis juba 1950. aastail, kui muuseumi kogusid hakati rohkem kasutama seoses püüetega rakendada rahvakunsti tootmistöös (Astel 2009: 242). Üks kavandatavatest albumitest pidi käsitlema ehteid, autorina peeti algusest peale silmas Voolmaad (ERM A f 1, n 1, s 80, l 14–16).

Seitsmeaastaku (1959–1965) plaani kohaselt oli illustreeritud väljaanne „Eesti rahvapärased ehted“ kavandatud 1961. aastasse (ERM A f 1, n 1, s 140, l 6). Väljaande koostamist alustades kirjutas Voolmaa ehteid tutvustava artikli ajakirjale Nõukogude Naine (Voolmaa 1960a). Pärast seda edenes töö albumiga aga muude plaaniliste tööde, kraadiõpingute ja terviseprobleemide tõttu väga visalt. 1961. aasta tööplaani arutelu protokollis on koguni kirjas, et „on vajalik, et sm. Voolmaa teeb „Ehetest“ albumi väljaspool tööaega“ (ERM A f 1, n 1, s 169, l 1p). Järgnevate aastate plaanides on album muutunud juba pildibrošüüriks „Eesti ehted“ (vt ERM A f 1, n 1, s 197, l 8; s 210, l 12). Trükki anti see lõpuks 1966. aastal, ilmuniseks kulus veel mitu aastat. Raamatuke ilmus kolmekeelsena – eesti, vene ja saksa keeles – ja on illustreeritud mustvalgete fotodega. See annab ülevaate Eestis eelkõige 18. ja 19. sajandil kantud ehetest. Põgusalt on tutvustatud ka ehte kujunemis- ja arengulugu, valmistajaid ja kandmistraditsioone ning ehte tegemiseks kasutatud materjale.

Aino Voolmaa autentsete rahvarõivaste propageerijana

Rahvarõivad on Eestis kujunenud rahvuslikuks sümboliks, nende kandmisest laulu- ja tantsupidudel on saanud kaunis traditsioon. Rahvariie taaselustamine peorõivana on olnud pikk ja keeruline protsess. Sel teel oli erinevaid arvamusi ja kokkupõrkeid, milles 20. sajandi teisel poolel osales aktiivse kaasaraajakijana ka Aino Voolmaa. Et tema tegevust selles vallas paremini mõista, alustame väikese ekskursiga varasemasse aega.

Rahvariie propagandimisest peorõivana sai 1930. aastate keskel riiklik aktsioon. Erinevaid arusaamu tekitas küsimus, millest rahvarõivaste valmistamisel ja kandmisel lähtuda, kas järgida täpselt eeskujuks olevat ajaloolist rõivast või võib sellesse ka loovamalt suhtuda. Traditsioonipärase rahvarõiva kandmise poolt astus välja Eesti Rahva Muuseum. 1938. aastal ilmus Helmi Kurriku juba mainitud raamat „Eesti rahvarõivad“. 1930. aastate teisel poolel jõuti seisukohale, et laulupeol ja muudel rahvapidudel kantav rahvarõivas olgu võimalikult originaaltruu ja kandmisel tuleks eelistada oma kodukandi rõivaid (vt Piiri 1992; Värvi 1998: 390–394).

XII üldlaulupidu, esimene sõjajärgne, toimus 1947. aastal. Selleks valmistumisel kutsuti lauljaid riietuma rahvarõivastesse. Kuna paljudel kooridel seisis ees rahvarõivaste valmistamine, korraldas ERM 1946. aasta septembris Tallinna Kunstihoones rahvarõivanäituse. Selle eesmärk oli ühtlasi tagada, et rahvarõivad valmistataks minevikus kantud komplektide järgi, et ei tehtaks rõivaid, millel pole rahvarõivastega midagi ühist (Eesti Rahva Muuseumi 1946). Näitust arvustades väärtustas kunstiajaloolane Leo Soonpää ERMi osa rahvarõivapärandi tutvustamisel. Samas tõstatas ta küsimuse, kuidas seda rikkalikku minevikupärandit kasutada. Ta ei pidanud õigeks rahvarõivaste stiliseerimist ega ka rahvarõivaste otsest kopeerimist. Viimast pidas ta rahvarõiva arengu seisumiseks, isegi surmaks. Soonpää arvates tulnuks rahvarõivaid valmistades toetuda küll muuseumi eksponaatide eeskujule, kuid need peaksid vastama kaasaja nõuetele ja olema praktilised. Seega ei välistanud ta rahvarõivaste edasiarendamist, pidades lubatavaks isegi eri piirkondade rõivaesemete maitsekat kombineerimist. (Soonpää 1946) Samast näitusest ajendatuna kirjutas kunstnik Adamson-Eric, et suur osa rahvarõiva detailidest (rätikud, paelad) on ostukaup naabermaadest ja enamasti vabrikutooted, mida enam ei toodeta. Seega pole võimalik ka rahvarõivaid täpselt kopeerida. Iga paelajupi asendamist tänapäevasega pidas kunstnik omamoodi uusloominguks, millesse tegija paneb oma maitset (Adamson-Eric 1946). Juba aasta varem oli ka kunstnik Hendrik Vitsur esitanud küsimuse, kas etnograafilise algupära peaks säilitama ka materjalis (Vitsur 1945). Seega olid kunstnikud rahvarõivaste muutmise teema üles tõstnud. ERM jätkas sõjajärgset traditsiooni ja seisis rahvarõivaste autentsuse eest. Selleks ajaks juba endine ERMi direktor Salme Rikas³⁹ kirjutas Leo Soonpäale vastuseks, et mitte kopeerimises ei seisne rahvarõivaste surm, vaid see on just eeldus, et need säiliks.

³⁹ Salme Rikas oli ERMi direktor 1. maist 1945 kuni augustini 1947, mil ta lahkus seoses kolimisega Tallinna.

Ta rõhutas, et „rahvarõivaid tuleb kanda ajalooliselt õigetena“. Samuti pidas Salme Rikas vajalikuks järgida seejuures piirkondlikku printsiipi, s.o iga maanurk oma rõivastesse. (Rikas 1948a: 13, 16; 1948b: 26).

Kunstnik Mari Adamson juhtis XIII üldlaulupeo (1950) eel tähelepanu sellele, et muuseumiesemeid täpselt kopeerida pole võimalik, kuna enam ei ole kõiki materjale, mida meie esivanemad on varem kasutanud (kard- ja siidpaelad, siid- ja villased rätikud, põlleriided). Samas ei pooldanud temagi traditsioonide hülgamist. (Vt Adamson 1948)

K. Arba⁴⁰ leidis, et rahvarõivapärandi üle tekkinud vaidluste käigus (kuidas tänapäeval rahvarõivaid teha – kas pärandit kopeerides, seda edasi arendades või üldse rahule, st muuseumi jättes) on küsimused valesti ja „ebadialektiliselt“ püstitatud. Tema sõnul „ei rahuldu [rahvas] enam paljugagi sellest, mis siis oli hea ja nõuab, et ette võetaks muutusi“. Arba pooldas rahvarõivaste muutmist ja täiendamist, rõhutades, et seda peaksid kunstnikud ja etnograafid otsustama tihedas koostöös. (Arba 1948)⁴¹

1947. ja 1950. aasta üldlaulupeoks valis rahvarõivaste näidiskostüümid kunstnik Mari Adamson Helmi Kurriku raamatust „Eesti rahvariided“. ⁴² Rahvarõivaste valmistamise suunamisel lähtuti veel nende ajaloolistest eeskujudest, rõhutades rangelt „etnograafilise joone“ järgimist (XII Üldlaulupeo Teataja 1947: 397). Eesti Rahva Muuseum omalt poolt avaldas kogude põhjal komplekteeritud uusi ja varem populariseerimata kostüüme ajakirjas Eesti Naine, pakkudes sellega laulupeoliste suuremat kihelkondlikku valikuvõimalust (Sild 1947a; 1947b; 1948).⁴³

Aino Voolmaast sai nende diskussioonide osaline, esialgu küll kaudne, alates 1950. aastate algusest, kui ERM hakkas koostama uut rahvarõivaalbumit „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult“, millest oli juba juttu. Raamatu üks eesmärke oli praktiliste valmistamisjuhendite abil laiendada laulupidudeks valmistatavate rahvarõivaste piirkondlikku mitmekesisust. Just vähest kihelkondlikku valikuvõimalust oli Salme Rikas heitnud laulupeo peakomisjonile ette:

⁴⁰ Pseudonüümi K. Arba kasutas Kaarel Ird.

⁴¹ Vt ka Adamson-Eric 1949.

⁴² 1947. aastal avaldati XII Üldlaulupeo Teatajas nr 6 Mari Adamsoni valitud kaheksa kostüümi (kuus naistele ja kaks meestele). 1949. aastal rahvarõivaste erinumbrina ilmunud XIII Üldlaulupeo Teatajas nr 5 avaldati veel kaksteist tema valitud rahvarõivakomplekti (kümme naistele ja kaks meestele).

⁴³ Rahvarõivakostüümid (igas numbris neli) komplekteeris ERMi osakonnajuhataja Hilja Sild, kirjeldused koostas Salme Koor.

„Ei saa üldse õigeks pidada valiku tegemist rahvarõivaste varasalvest nii, et suurem osa rahvarõivaist jääb kõrvale.“ (Rikas 1948b: 26). Aino Voolmaa oli üks uue albumi autoritest ja rahvarõivakostüümide komplekteerijatest. Muuseumi seisukohad rahvarõivaste valmistamise ja kandmise kohta kaasajal toodi ära eraldi peatükis. Tõdeti, et kahjuks „ei mõisteta, mida ajalooline rahvarõivas endast kujutab, ega tehta selget vahet selle ja rahvarõivaste aineil valmistatud kaasaegse riietuse vahel.“ (Moora, Trees, Voolmaa 1957: 197–198) Kuna rahvarõivad kujutasid endast ajaloolist rahvaloomingut, tuli neid valmistades hoida alal ajalooliselt välja kujunenud jooned ja stiil. Samas innustati rikkalikku rahvakunstipärandit kasutama nii moodsa rõivastuse kui ka tarbeesemete kavandamisel.

Muuseumis loodeti optimistlikult, et raamat valmib enne 1955. aasta XIV üldlaulupidu ja seda saab kasutada kogude põhjal kokku pandud uute „õigete“ rahvarõivakostüümide valmistamisel, kuid kahjuks nii ei läinud. Küll aga ilmus 1955. aastal Mari Adamsoni „Tänapäeva kostüüme rahvarõivaste ainetel“, kus pakuti etnograafiliste rahvarõivakomplektide kõrval välja ka tolleaegsele moele kohandatud kaasaegseid kostüüme (Adamson 1955). Laulupidudel hakkasid nüüd põlvpükste asemel laialt levima raamatus propageeritud meeste pikad püksid, mille tõttu taandus meeste rahvarõivaste kandmise traditsioon. Aino Voolmaa pidas selle trükise ilmumist ja aastat 1955 murranguliseks ajaks, mil laulupidudel kantavate rahvarõivaste valmistamist hakkasid suunama valdavalt tarbekunstnikud (ERM A f 1, n 1, s 226, l 65; s 254, l 71, 73). Peale kippus jääma rahvarõivaste edasiarendamise suund.

1960. aastate alguseks oli Voolmaast saanud ERMi peamine rahvarõivaspetsialist. 1960. aasta veebruaris, enne suveks kavandatud XV üldlaulupidu võttis ta ajalehe Sirp ja Vasar veergudel sõna, et selgitada muuseumi seisukohti. Ta kirjutas: „Tunduks loomulikuna, et selle 90 aasta jooksul, mis on möödunud meie esimesest üldlaulupeost, oleksid täiesti välja kujunenud rahvarõivaste kasutamise printsiibid ja vähemalt suunavatel organitel oleks selge, kuidas valida rahvarõivaülikondi ja mida silmas pidada nende komplekteerimisel.“ Voolmaa avaldas kahetsust, et tarbekunstnikel on taas soov rahvarõivaid edasi arendada. Ühtlasi pidas ta rahvast eksitavaks seda, et ei tehta selget vahet ajalooliste rahvarõivaste ja rahvarõivaste ainetel valmistatud kaasaegse rõivastuse vahel. „Kui me kord juba oleme otsustanud jätkata traditsiooni, et laulupidudel kanname rahvarõivaid, siis jäägem ka selle juurde, et valime nad õigel, rahvapärasel kujul – ärgem hakakem neid „edasi arendama“, ega taotlema mingit karnevalikostüümi.“ Samas möönis Voolmaa, et kõigis pisiasjades ajaloolist rahvarõivast kaasajal kopeerida ei ole võimalik, kuid jälgida tuleb, et säiliks rahvarõiva üldilme – stiil. (Voolmaa 1960b)

Aino Voolmaa artiklis avaldatud seisukohad kutsusid esile hulga vastuväiteid, mille arutamiseks kutsuti kokku nõupidamine.⁴⁴ Voolmaale heideti ette mõistmatust, et elu areneb pidevalt. Ja kui muutuvad muud rahvakunsti liigid (muusika, rahvatants), siis peeti igati seaduspäraseks ka ajaloolise rahvarõiva tänapäevaseks arendamist. Väideti, et etnograafiline rõivastus ei sobi alati esinemisrõivasteks: „Nagu vanad eestlased arvestasid kostüümide otstarvet, nii peame seda tegema ka tänapäeval.“ Nõupidamisel otsustati, et muuseumieskujusid pole mõtet täpselt kopeerida, vaid neid võib kaasaja nõuetele kohandada. Neid muudatusi võisid teha aga vaid asjatundlikud tarbekunstnikud kooskõlastatult muuseumis leiduva materjaliga (Veel kord rahvarõivastest 1960)⁴⁵. Voolmaa jäi niisiis vähemusse.

ERMi 1962. aasta konverents oli pühendatud rahvarõivateemale. Voolmaa pidas ettekande „Eesti rahvarõivaste kasutamise printsiipidest“. Andnud põhjaliku ülevaate rahvarõivaste kujunemisest laulupeorõivastuseks ja selle ümber eri aegadel toimunud diskussioonidest, rõhutas ta kokkuvõttes, et muuseum ei ole rahvarõivaste ainetel valmistatud moodsa rõivastuse vastu, kuid kui tehakse rahvarõivaid, tuleb need valmistada ja kanda ajalooliselt õigel kujul. Voolmaagi soovis, et rahvarõivaste kasutamist kaasajal suunaksid etnograafid ja tarbekunstnikud tihedas koostöös (vt ERM A f 1, n 1, s 180, l 6–14). Küsimus oli selles, kellele jääb otsustav sõna.

Rahvarõivaste kasutamisest kaasajal rääkis Voolmaa ka ERMi 1968. aasta konverentsil⁴⁶, kuid selleks ajaks oli olukord rahvarõivarindel juba muutunud. Veel 1965. aasta algul oli Voolmaa kirjutanud, et esinemisrõivastusena kantakse laulupidudel vaid üksikute kihelkondade (Mustjala, Häädemeeste ja Muhu) rahvarõivaid või hoopis rahvarõivaste ainetel tehtud ülikondi (Voolmaa 1965: 94). Vahetult

44 Nõupidamise kutsus kokku Rahvaloomingu Maja ja sellest võtsid peale Voolmaa osa tarbekunstnike esindajad Tallinna Kunstiteadlaste Kombineeritud ja Eesti NSV Riiklikust Kunstiinstituudist, lisaks kultuuriministeeriumi, Rahvaloomingu Maja ja üldlaulupeo peakomisjoni esindajad.

45 Diskussioonist ja rahvakunstipärandi kasutamisest kirjutas ja andis sellele oma hinnangu ka kunstiteadlane Leo Gens ajalehes Sirp ja Vasar ilmunud artiklis „Rahvakunsti pärand ja kaasaegne rahvakunst“ (1960). Gens pooldas rahvarõivaste sobitamist kaasaegse, täpsustamata, mida ta selle all täpsemalt mõtles. Ta kritiseeris ornamendimotiivide mehaanilist kopeerimist tarbekunstis ja rõhutas vajadust läheneda rahvuslikule pärandile loovalt.

46 Voolmaa tutvustas rahvariie kandmist Eesti laulupidudel ka oma Nõukogude kolleegidele, pidades 1969. aastal ettekande „Eesti rahvarõivad ja laulupeod“ NSVL TA Etnograafia Instituudi korraldatud etnograafide aastakonverentsil Leningradis (ERM A f 1, n 1, s 265, l 31).

enne XVI üldlaulupidu (1965) raadiosaates „Laulupeolise rõivakirstust“ esinedes rõhutas ta, et selline üksikute kihelkondade rahvarõivaste kasutamine vaesestab meie üldist rahvarõivapilti ja eriti ilmekalt annab see tunda tantsuväljakul. Voolmaa kutsus üles: „Kui nüüd tõesti iga kollektiiv natuke põhjalikumalt õpiks tundma oma kodukohas kantud rahvarõivaid ja hindama nende ilu ja tegema oma kodukoha rahvarõivad, siis võib arvata, kui palju mitmekesisemaks muutuks see meie üldrahvalike pidustuste pilt, kui palju see annaks juurde“ (Triikkel, Voolmaa 1965). Otsustav pööre suhtumises rahvarõivaste valmistamisse toimuski 1969. aasta juubelilaulupeo ettevalmistuste käigus⁴⁷. Üldlaulupeo peakomisjon⁴⁸ tuli esmakordselt kokku 12. jaanuaril 1967. Ühe päevakorrapunktina oli arutluse all ka rahvarõivaste küsimus. Koosolekul leiti, et laulupidude esinemisrõivastuse osas on vaja tegutseda läbimõeldumalt – üldlaulupeo büroole tehti ülesandeks kindlustada, et 1968. aasta jooksul antaks välja laulupeo rahvarõivaste album, ja moodustada hiljemalt 1. märtsiks 1967 rahvarõivaste sektsioon. Koosoleku protokoll lõpus on ära toodud peakomisjoni esimehe (ja ühtlasi Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja) Arnold Greeni öeldu, millest nähtub, kui oluliseks ta rahvarõivaid juubelilaulupeo kontekstis pidas: „Rahvariide sektsioon peab moodustatama, tal on väga suur ülesanne täita, et kõik nendes küsimustes oleks tipp-topp“ (TMM Mo 270:1/21, l 2, 4). 16-liikmeline rahvarõivaste sektsioon⁴⁹, kuhu etnograafina kuulus ka Aino Voolmaa, esitati kultuuriminister Albert Lausile kinnitamiseks juba 25. jaanuaril 1967 (TMM Mo 270:1/37, l 1). Loodud sektsiooni tööd korraldas üldlaulupeo büroo, mille 1967. aasta tööplaanide ja -aruannete järgi oli juubelilaulupeoks püstitatud nõue „Igale esinejale oma maanurga rahvariie!“ (TTM Mo 270:1/1, l 57). Rahvarõivad pidid olema valmistatud „etnograafiliselt õigetest alustel“ (TTM Mo 270:1/1, l 66–67). Sektsiooni esmaseks tööks sai lahendada eelseisva noorte laulu- ja tantsupeo (1967) ja juubelilaulupeo (1969)

47 Juubelilaulupidu oli võrreldes teiste Nõukogude perioodi laulupidudega vähem politiseeritud, see oli pühendatud eelkõige laulupidude 100 aasta juubelile, mis väljendus ka repertuaaris ja kultuuriprogrammis. Juubelilaulupeo ettevalmistamisest vt Tiisler 2004.

48 Laulu- ja tantsupidude korraldamisel oli üldlaulupeo peakomisjoni roll olla suuniste andja, tegeliku korraldustöö tegi pidude eel Rahvaloomingu Maja juurde loodud üldlaulupeo büroo, mis pärast iga pidu oma tegevuse lõpetas. 1962. aastast muudeti büroo töö pidevaks, juhatajaks sai Ilmar Moss.

49 Rahvarõivaste sektsiooni kuulusid esindajad ERKIst, Kunstitoodete Kombinaadist, haridusministeeriumist, Tallinna Pedagoogilisest Instituudist, Rahvaloomingu Majast, rahvarõivaste valmistajate ja kaubandusorganisatsioonide esindajad jne.

rahvarõivaste valmistamise küsimused (Raidma 1967). Seega oli Voolmaa sihikindel tegevus kandnud vilja ja etnograafiline seisukoht rahvarõivaste kaasajal kandmise kohta ametlikult võitnud. Voolmaa enda sõnutsi „oleks nagu punkt pandud diskussioonile, mis on rahvarõivad ja kuidas neid kasutada“ (Voolmaa 1969c).

1969. aasta juubelilaulupeol pidid lauljad niisiis kandma oma kodukoha traditsioonilisi rahvarõivaid. See tähendas nii uute kostüümide komplekteerimise kui ka rahvarõivaalase nõustamistöö märkimisväärset kasvu.

Sõjajärgsetel laulupidudel oli kujunenud tavaks anda välja trükis näidiskostüümidest, et oleks suurem esinemisrõivaste valik.⁵⁰ Rahvarõivasektsiooni liikmena sai Aino Voolmaa üheks esimeseks ülesandeks koostada eelseisvaks juubelilaulupeoks rahvarõivaraamat koos kunstnik Saima Loigu ja Katarina Niguliga⁵¹. Selle tarbeks komplekteeris ta kostüümid, millest osa tuli avaldamisele esmakordselt. Tõsiseks murekohaks rahvarõivasektsioonile olid meeste rahvarõivad, mille kandmine oli vahepealsetel aastatel katkenud. Koostatavasse raamatusse valis Voolmaa kolm meesteülikonda traditsioonilisel kujul, s.o põlvpükstega. Ta kirjutas väljaandele ka sissejuhatuse, kostüümide valmistamisõpetused pani kirja Katarina Nigul (Nigul ja Voolmaa 1968). Raamatuga Voolmaa päris rahule siiski ei jäänud, kritiseerides just kunstniku tööd (ERM A f 1, n 1, s 226: 65p–66, 70p).⁵²

Lisaks albumis avaldatule komplekteerisid Voolmaa ja ERMi teaduslikud töötajad Tamara Habicht ja Endla Jaagosild hulga uusi seni publitseerimata rahvarõivakostüüme, mis ilmusid ajakirjas Nõukogude Naine. Lühikestes sisutihedates kirjeldustes tõi Voolmaa selgelt välja esitatud rõivaste omapära, mida ilmestasid Melanie Kaarma illustratsioonid nii mustritest kui tervikkomplektidest, mis olid abiks rahvarõivaste valmistamisel. Sellega avardati eelkõige meeste rõivavalikut, sest nii muuseumi kui ka kunstnik Melanie Kaarma sooviks oli näha mehi juba juubelilaulupeol rahvarõivastes (Voolmaa 1968b; 1968c; 1968d; 1968e; 1969a; 1969b; 1969d; 1969e; ERM A f 1, n 1, s 226, l 70p, 71p).

50 Vt viide 42. 1960. aasta üldlaulupeoks ilmus „Rahvarõivaid pidupäevadeks“ (Kruusi 1960) ja 1965. aasta peo eel „Peorõivaid kõigile“ (Keerend 1964).

51 Katarina (Catharina) Nigul oli töötanud Kunstitoodete Kombinaadi tekstiilialteljees meistrina. Rahvarõivaste valmistamisel ja nende lõigete konstrueerimisel olid tal suured kogemused.

52 Kunstnik Saima Loik oli joonistanud tanud naistele valesti pähe.

Foto 32.
Aino Voolmaa
Eesti rahvarõivastest
loengut pidamas, 1969.
ERM Fk 1723:17

Juubelilaulupeoks rahvarõivaste valmistamine tähendas muuseumile ja eelkõige Aino Voolmaale väga töörohket perioodi. 1967. aastast alates kasvas konsultatsioonide arv tunduvalt. Sama aasta novembris kirjutas laulupeo büroo juhataja Ellen Palm ERMi direktorile kirja ettepanekuga avada muuseumi juures rahvarõivaste nõuandepunkt. Kirjast selgub, et selle ettepaneku oli laulupeo peakomisjonile teinud kultuuriminister Albert Laus. Direktor Aleksei Peterson adresseeriski oma vastuse ministrile: „Selleks, et viia rahvarõivaste propageerimine ajale vastavale tasemele, vajame tööjõudu ...“ (ERM A f 1, n 1, s 246, l 54–55). Voolmaa intervjuust ERMi kroonikas (1969–1972: 18)⁵³ järeldeb, et muuseumi juures siiski loodi nõuandepunkt ja esimese kolme kuu jooksul lasus nõustamistöö kogu vabariigi ulatuses ainult tema õlul. Laulupeo lähenedes kasvas vajadus konsultatsioonide järele pidevalt ja nõuandetööle kaasati teisi teadustöötajaid – loodi nn konsultantide rühm, kes töötas Voolmaa juhendamisel (ERM A f 1, n 1, s 253, l 35).⁵⁴ Et tööd paremini korraldada, otsustati muuseumis määrata konsultatsioonideks kindlad päevad (ERM A f 1, n 1, s 226, l 71p).

Nõuandetöö Tartus ei vaibunud ka siis, kui 1968. aastal asus tööle rahvarõivaste nõuandepunkt Tallinnas, konsultandiks K. Nigul⁵⁵ (Voolmaa 1969c). Vaikimisi kokkulepitud tööjaotuse järgi andsid etnograafid nõu rahvarõivakostüümide teadusliku komplekteerimise osas, õmblusalast teavet saadi Tallinnast. Voolmaa arvates pidanuks aga

⁵³ Kroonikat peeti muuseumi ametiühingu algatusel aastatel 1966–1984.

⁵⁴ Rahvarõivaid nõustama haarati ka Tamara Habicht, Endla Jaagosild, Epp Kangilaski ja Elle Kuigo.

⁵⁵ Nigul ja Voolmaa tegid tihedat koostööd. Nigul käis regulaarselt muuseumis erinevaid kostüüme ja esemegruppe uurimas, mida näitavad mitmed sissekanded Voolmaa nõustamispäevikutes.

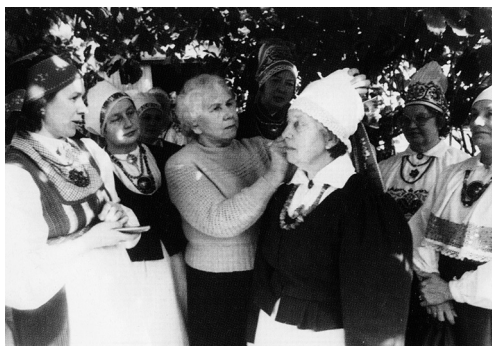
ühes nõuandepunktis olema nii teoreetikud kui ka praktikud. Samuti avaldas ta kahetsust, et suure töömahu tõttu ei saanud ta piisavalt pühenduda rahvarõivaste kandmistraditsiooni tutvustamisele, mis vahepealsetel aastatel oli isevoolu teed läinud (ERM A f 1, n 1, s 254, l 76–77). Rahvarõivakandmise populariseerimiseks osales Voolmaa juubelilaulupeo aastal ka televestluses „Laulupidu ja rahvarõivad“ (ERM A f 1, n 1, s 265, l 37).

Juubelilaulupeole tagasi vaadates tõdes Voolmaa, et rahvarõivaste kasutamisel tehti suur samm edasi. Ta kirjutas: „See murdis nagu tardumuse, äratas rahva seas järjekordselt huvi rahvarõivaste vastu ja loodame, avardas ka perspektiive rahvarõivaste edasiseks kasutamiseks“ (Voolmaa 1969c). Voolmaa jäi naiste rahvarõivakostüümidega rahule, kuigi pisivigasid, eelkõige kandmisviisis, tema sõnul esines. Eelkõige rõõmustas teda, et peol oli näha uusi komplekte. Oma populariseerimistöös rõhutas ta, et rahvarõivaste pilt on märksa rikkalikum kui enamasti 19. sajandi talurahvarõivaste eeskujul valmistatavad rahvarõivad. Kuigi sageli võib jääda mulje, „nagu oleksid valmis rahvarõivakomplektid muuseumi hoidlas õrrel ja vaja vaid märgata neid sealt ulatada. Tegelikult nii lihtne see pole.“ (Voolmaa 1969c) Ta selgitas, et rahvarõivaste komplekteerimine on aeganõudev teaduslik töö. Kui komplektide kokkupanemiseks ei piisa originaalesemide, saab etnograaf erinevatele allikmaterjalidele (arhiivandmed, varasemad trükisõnalised ja käsikirjalised teated, pildimaterjal, rahvasuust ülesmärgitud teated jne) tuginedes neid rekonstrueerida. Nii on võimalik panna kostüüme kokku ka varasemast ajast, et mitmekesistada tänapäeva üldrahvalike pidupäevade ilmet (Voolmaa 1961; 1969c).

Meeste puhul ei olnud juubelipeol nähtu eriti rõõmustav, ainult Mahtra mehed olid rahvarõivastes. 1970. aasta tantsupeo eel soovis Voolmaa, et sellest kujuneks pöördepunkt ka meeste rahvarõivaste kandmises. Ta käis välja, et rahvatantsupeo rõivastuspilti aitaks rikastada, kui mehed võtaksid kasutusele heledad nahkpüksid (Voolmaa 1970b). Aastaid meeste rahvarõivaste propageerimist tõi lõpuks edu ja mõned peod hiljem sai Voolmaa tõdeda, et pikkade pükste kõrval olid eluõigust tagasi võitmas pisut alla põlve ulatuvate säärttega põlvpüksid. „Mida kiiremini „suusapüksid“ meie rahvatantsijate rõivastusest kaovad, seda parem“ (Voolmaa 1973). Meeste hulgas hakkaski rahvarõiva kandmine järjekindlalt laienema ja kujunes üldiseks 1990. aastateks.

Aino Voolmaa jätkas rahvarõivaste populariseerimist pea 1990. aastateni – ta võttis osa nii üldlaulupeo büroo rahvarõivasektsiooni tööst kui nõustas ERMis.⁵⁶ Laulupeo büroo tellimusel koostas ta veel pensionipõlves rahvarõivakomplektide täiendamiseks juhendmaterjale neidude peakattedest, kostüümide juurde kanda sobivatest kottidest ja õlakatetest (Voolmaa 1986; 1990b).⁵⁷ Samal ajal, olles perfektsionist, hoidis ta pedantselt silma peal rahvarõivaste valmistamisel ja kandmisel. Voolmaa põhimõtte laulupidude puhul oli, et rõivastuse valmistamisele tuleb pöörata sama palju tähelepanu kui repertuaarivalikule (ERM A f 1, n 1, s 226, l 66). Nähtud vigadele juhtis ta alati tähelepanu, neist ka ajaleheveergudel teada andes. Enamasti oli need vead kandmisviisis (lohakalt seotud vöö, tanu valesti peas jne), vale materjali kasutamine või isegi lubamatu kostüümi muutmine (vt Voolmaa 1969c; 1973; Tõnurist, Voolmaa 1987). Sarnaseid probleeme rahvarõivaste kandmisel kohtab veel tänapäevalgi, kuid vaieldamatult oli Aino Voolmaal suur teene selles, et laulupidudel kantavate traditsiooniliste rahvarõivakostüümide valik on mitmekesisistunud ja kandjate teadlikkus kasvanud.

Foto 33.
Aino Voolmaa
rahvarõivaste
valmistajate kooli
esimese lennu
lõpetamisel Pirita-Kose
aiandi palmisaalis, 1989.
(Alliman 2007)

Lõpetuseks

Aino Voolmaa noorus langes poliitiliselt keerulisse aega. Läbielamised, unistused ja elusihid usaldas ta sel ajal päevikule, oma „armsale eluseltsilisele“. Ta tajus ühiskonna tavapärast ootust luua pere, kuid

56 Aino Voolmaa isikuarhiivis ERMis on konsultatsioonipäevikud aastatest 1966–1971 ja 1980–1988 (ERM Ak 24:2/12–14).

57 ERM andis Voolmaa koostatud juhendmaterjalide põhjal välja rikkalike illustratsioonidega trükised: *Neidude peakatted rahvarõivaste juurde*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2017; *Naiste ülevisked rahvarõivaste juurde*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 2019.

saatusel olid temaga teised plaanid – ta jäi üksikuks. Aino seadis endale eesmärgiks saada targaks naiseks, teha karjääri ja saada kuulsaks. Kogu oma elu tegi ta selle nimel kõvasti tööd. Lõpetanud Tallinnas gümnaasiumi ja tulnud Tartusse ülikooli, ei kujutanud ta ette, et selles linnas oleks võimalik elada. Ometi nii just läks. Aino töökohaks sai Eesti Rahva Muuseum, millega ta jäi tihedalt seotuks elu lõpuni.

Oma teadlasetee jooksul põlistas Aino Voolmaa end ajalukku eduka rahvarõivauurija ja populariseerijana, samavõrra oluline oli tema roll ka muuseumitöötajana. Aja jooksul võttis ta osa pea kõikidest muuseumitöö põhilõikudest, mis olid seotud kogumise, säilitamise, uurimise ja erineval viisil vahendamisega. Ta osales erinevates teadusprojektides ja kogus tuhandeid lehekülgi teatmematerjali (peamiselt rõivastusalast) oma rohketele välitöödele Eesti erinevatesse kihelkondadesse. Kogutut kasutas Aino teadusartiklite kirjutamisel. Ta oli edukas oma uurimistulemuste tutvustamisel, esinedes ettekannetega konverentsidel nii Eestis kui mujal ja olles hinnatud lektor. Kindlasti on tema kogutu oluline allikmaterjal ka tänapäeva uurijatele. Rohkem vääriskid uurimistöodes kasutamist tema heas keeles ja tähelepaneliku pilguga kirja pandud välitööpäevikud.

Näituste korraldamist pidas Aino muuseumi väga oluliseks tööloiguks ja nii kujunes temast Eesti Rahva Muuseumis üks peamisi Eesti rahvarõivaid ja -kunsti käsitlevate näituste tegijaid. Ka oma tööelule muuseumis pani ta väärrika punkti uhke ja suure rahvarõivanäituse avamisega. Voolmaa elutöö kokkuvõtteks võib pidada 1981. aastal koostöös kunstnik Melanie Kaarmaga ilmunud kolmeköitelist raamatut „Eesti rahvarõivad“, mis oli ja on siiani rahvarõivakostüümide valijaile hindamatu abiline. Voolmaa roll rahvarõivaste kandmise populariseerimisel oli suur. Ta seisis selle eest, et rahvarõivaid valmistataks ajalooliste eeskujude järgi, et kantaks oma kodukandi rahvarõivaid. Ta hoidis pedantselt silma peal nii rahvarõivaste valmistamisel kui ka nende kandmisel ning juhtis alati vigadele tähelepanu.

Aino Voolmaa oli aktiivse ellusuhtumisega naine ning täitis mitmeid ühiskondlikke ülesandeid nii muuseumis kui väljapool seda. Aastast 1964 oli ta kommunistliku partei liige, kuid mingit olulist edenemist karjääriredelil sellega ei kaasnud. Voolmaa püüdlused kandidaadikraadini jõuda takerdusid, kuid tema kui etnograafi mõjukus Eesti ühiskonnas oli päris suur ja pikaajaline ning just rahvariiete kandmise vallas. Võib öelda, et Aino Voolmaa oli meie rahvarõivaste varda.

ELLEN VÄRV (s 1959) lõpetas Tartu Ülikooli ajaloolase-etnograafina (1983) ja töötab alates 1987. aastast Eesti Rahva Muuseumi teadur-kuraatorina, 2012. aastast samas rahvakultuuri koolitus- ja teabekeskuse juhatajana. Peamisteks uurimisvaldkondadeks on rõivastus, eelkõige rahvarõivad ja nõukogude aja argielu.

AGE RAUDSEPP (s 1982) töötab Eesti Rahva Muuseumis alates 2008. aastast, ta on lõpetanud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia pärandtehnoloogia magistrantuuri (2023). Peamisteks uurimisvaldkondadeks on eesti rahvarõivad ja erinevad tekstiiltehnikad.

REET PIIRI (s 1955) töötab Eesti Rahva Muuseumis alates 1978. aastast, Tartu Ülikooli lõpetas ta ajaloolase-etnograafina (1980). Peamisteks uurimisteemadeks on rõivastus, eelkõige eesti rahvarõivad.

Allikad

ERM – Eesti Rahva Muuseumi arhiiv:

Fond 1, nimistu 1.

s 5 – Eesti Rahva Muuseumi Teadusliku Nõukogu protokollide raamat 1945–1953.

s 19 – Tööaruanded 1947.

s 28 – Teaduslike töötajate koosolekute protokollide raamat 1948–1950.

s 29 – Teadusliku töö detailplaan 1948,

s 30 – Aastaaruanded 1948.

s 38 – Muuseumi töötajate ettekanded teaduslikkudel konverentsidel ja sessioonidel 1949.

s 48 – Tööplaanid 1950.

s 49 – Aastaaruanded 1950.

s 59 – Töökoosolekute protokollide raamat 1951–1954.

s 60 – Tööplaanid 1951–1955.

s 80 – ENSV TA Etnograafia Muuseumi Teadusliku Nõukogu protokollide raamat 1953–1965

s 82 – Teadusliku osakonna töökoosolekute protokollide raamat 1953–1957.

s 84 – Aastaaruanne 1953.

s 92 – Tööplaan 1954.

s 93 – Aastaaruanne 1954.

s 99 – ENSV TA Etnograafia Muuseumi teaduslike töötajate koosolekute protokollide raamat 1955–1958.

s 101 – Perspektiivplaan 1955–1965.

s 103 – Aruanded ja ülevaated tööst 1955.

s 109 – ENSV TA Etnograafia Muuseum. Tööplaan 1956.

s 110 – Aruanded ja ülevaated tööst 1956.

s 117 – ENSV TA Etnograafia Muuseumi Teadusliku töö osakonna protokollide raamat 1957–1959.

s 118 – Tööplaan 1957.

s 119 – Aastaaruanne 1957.

s 120 – ENSV TA Etnograafia Muuseum. Välitööde aruanded 1957.

s 121 – Kirjavahetus teaduslikes küsimustes, teaduslike sessioonide, konverentside ja nõupidamiste alal. Materjalid ja kirjavahetus näituste korraldamise alal 1957.

s 139 – ENSV Teaduste Akadeemia üldkogu ja presiidiumi otsused, käskkirjad, mis otseselt puudutavad muuseumi tegevust 1959.

s 140 – ENSV TA Etnograafia Muuseum. Perspektiivplaan 1959–1965.

s 154 – Aastaaruanne 1960.

s 168 – Elatusalade uurimise osakonna protokollid 1961–1963.

s 169 – ENSV TA Etnograafiamuuseumi rahvakunsti uurimise osakonna protokollid 1961–1962.

s 177 – Kirjavahetus Etnograafiamuuseumi struktuurilise alluvuse küsimustes 1962–1963.

s 180 – Teaduslike uurimistööde originaalkäskkirjad. Muuseumi töötajate ettekanded teaduslikel konverentsidel ja sessioonidel. 1962.

s 188 – Aastaaruanne 1963.

s 189 – Elatusalade ja rahvakunsti osakonna protokolliraamat 1963–1965.

s 197 – Temaatilised perspektiiv- ja aastaplaanid 1964.

s 198 – Aastaaruanded 1964.

s 204 – Kirjavahetus teaduslikes küsimustes ja sessioonide, konverentside, nõupidamiste ning näituste korraldamise alal 1964.

s 210 – Temaatilised perspektiiv- ja aastaplaanid 1965.

s 211 – Aastaaruanne 1965.

s 223 – Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi teadusliku nõukogu protokolliraamat 1966–1978.

- s 226 – Elatusalade ja rahvakunsti osakonna protokolliraamat 1966–1969.
- s 240 – Temaatilised perspektiiv- ja aastaplaanid 1967.
- s 246 – Kirjavahetus ENSV ja NSVL muuseumide ja teaduslike asutustega teaduslikes küsimustes, sessioonide, nõupidamiste ning näituste korraldamise asjus 1967–1968.
- s 253 – Teadusliku töö aastaaruanne 1968.
- s 254 – Teaduslike uurimistööde originaalkäsikirjad. Muuseumi töötajate ettekanded teaduslikkudel konverentsidel ja sessioonidel. 1968.
- s 265 – Teadusliku töö aastaaruanne 1969.
- s 274a – Elatusalade ja rahvakunsti osakonna protokolliraamat 1970–1977.
- s 369 – 1975. aasta teadusliku töö plaanid ja aruanded.
- s 488 – ENSV Riiklik Etnograafiamuuseum. Direktsiooni koosolekute protokollid 1982–1983.
- s 492 – Eesti NSV Etnograafiamuuseum 1982 a. Muuseumi teadustöö ja statistiline aruanne.
- s 503 – Eesti NSV Etnograafiamuuseum. Muuseumi 1983. a teadustöö aruanne.
- s 531 – ENSV Riiklik Etnograafiamuuseum. Eesti Rahva Muuseum. Teadusnõukogu koosolekute protokollid 1985–1989.
- Ametiühingu nimistu 1-aü:
- s 5 – ENSV TA Etnograafia Muuseumi Ametiühingu komitee üldkoosolekute protokolliraamat 1958–1961.
- Ak – Eesti Rahva Muuseumi arhiivkogu:
- 2-K s 293 – Aino Voolmaa isikutoimik.
- Ak 24 – Aino Voolmaa isikuarhiiv:
- 24:1/1 – Märkmekand isiklikust elust.
- 24:2/12–14 – Rahvarõivaste konsultatsioonide märkmekand.
- 24:2/38 – Raamatu „Eesti rahvarõivad“ parandustega käsikiri.
- 24:2/67 – Raamatu „Eesti rahvarõivad“ jaoks tehtud Melanie Kaarma illustatsioonide fotokoopiad Aino Voolmaa märkustega.
- ERM B – Eesti Rahva Muuseumi soome-ugri esemekogu.
- ERM EA – Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv:
- EA 47 – Aino Voolmaa. Etnograafilist teatmematerjali Kihnust. 1948.
- EA 206:1–208 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali rõivastusest endise Tartumaa ja Võrumaa kihelkondades. 1986 (kogutud 1967).
- EA 216:11–298 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali endise Järvamaa rõivastusest 19. sajandi II poolel. 1989 (kogutud 1959 ja 1960).
- EA 216:299–461 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali Nissi, Hageri, Keila, Jüri, Kose kihelkondade rahvarõivastest. 1988 (kogutud 1960).
- EA 231:11–148 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali Helme, Halliste, Karksi, Paistu ja Tarvaste kihelkondade rõivastusest. 1992 (kogutud 1968).
- EA 231:149–369 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali Järvamaa rõivastusest 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi algul. 1993 (kogutud 1964).
- EA 232:11–62 – Aino Voolmaa. Märkmekand Vormsi ja Pakri saarte ning Risti kihelkonna Vihterpalu valla rannäärsete rootslaste rõivastusest. 1992 (kogutud 1971).
- EA 232:2/63–118 – Aino Voolmaa. Teatmematerjali rõivastusest, kingsepatööst ja peakatete valmistamisest. 1995 (kogutud 1964, Paide, Türi, Tapa).
- EAV 7 – Friedrich Reinhold Kreutzwaldi käsikiri Alutaguse rahvarõivastest
- ERM EJ – Eesti Rahva Muuseumi etnograafilised joonised:
- EJ 79: 1–4 – Eesti talunaiete rahvarõivad Alutagusel, kunstnik v. Altorf.

- EJ 415 – Kunstniku Melanie Kaarma
joonised Melanie Kaarma ja Aino
Voolmaa raamatule „Eesti rahva-
rõivad“.
- ERM Fk – Eesti Rahva Muuseumi fotokogu.
- ERM TAp – Eesti Rahva Muuseumi topograa-
filine arhiiv:
- TAp 401 – Aino Voolmaa päevik esemete
ja teatmematerjali kogumise
matkalt Halliste, Paistu, Köpu
ja Suure-Jaani kihelkondades
8.06.–3.07.1959. a.
- TAp 532 – Aino Voolmaa ja Hele Eisleri
päevik etnograafiliste esemete
ja teatmematerjalide kogumiselt
Otepää kihelkonda. 5.–30. juuni
1962. a.
- TAp 534 – Aino Voolmaa matkapäevik
Karjala ANSV Äänisjärve äärse-
tesse vepslaste poolt asutatud
küladesse Šoltozerski (Šoutjärve)
k/n piirkonda Prionežski rajooni
2.–15.07.1962. a.
- TAp 542/1 – Abja-Paluoja alevik, Kilin-
gi-Nõmme ja Sindi linn, Lavassaare
töölisasula. Endla Jaagosild, Lehti
Konsin, Tamara Habicht, Hugo
Kajara ja Aino Voolmaa ekspedit-
siooni välitööde päevik 6.–29.06.
1963. a.
- TAp 546 – Arved Luts, Endel Koppel,
Kalju Konsin, Hele Eisler, Hugo
Kajara, Grigori Kaljuvee, Enn
Kask, Lembit Lepp, Aino Voolmaa
ekspeditsiooni päevik Võru rajooni.
6.08.–31.08.1963. a.
- TAp 552 – Aino Voolmaa välitööde päe-
vik 20.08.–16.09.1964. Paide, Türi
ja Tapa linnad.
- TAp 578 – Aino Voolmaa välitööde päe-
vik 2.–16.07.1969. Saaremaa.
- Eesti NSV Riikliku Etnograafiamuuseumi
Kroonika Raamat II. 1969–1972.
- RA –Rahvusarhiiv:
- EAA.5311.38/56.95 – Üliõpilase isiklik akt Nr.
420233. Voolmaa, Aino Aleksandri t.
- ERA.5201.2.114736 – Voolmaa, Aleksander.
Nime eestistamine.
- ERAF.148.63.309 – Тартуский горком КП
Эстонии. По приему в члены КПСС.
Воолмаа Айно Александровна.
- ERA.R-1589.14.1916–1920 – Kaarma, M., Vool-
maa, A. „Eesti rahvarõivad“, I–V köide.
- TTM Mo 270:1 – Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi
muusikaosakonna arhiiv:
- s 1 – XVII Üldlaulupidu. Tööplaanid: Üldlaulu-
peo Büroo. 1966–1968.
- s 21 – XVII Üldlaulupidu. Protokollid: Üldlau-
lupeo Peakomisjon. 1967–1970.
- s 37 – XVII Üldlaulupidu. Kirjavahetus
1967–1968.
- Adler, Mari 2024. Intervjuu Ellen Värville, 26. märts.
- Päevik 1942–1957 – Aino Voolmaa päevik,
eravalduses.

Kirjandus

- Adamson-Erik 1946. Eesti rahvarõivaste ja käsitöö näituse puhul. – *Sirp ja Vasar*, 28. september.
- Adamson-Erik 1949. Rahvakunsti pärandi kasutamise probleeme. – *Sirp ja Vasar*, 15. jaanuar.
- Adamson, Mari 1948. Meie rahvaloomingu rikkaliku pärandi kasutamisest XIII üldlaulupeol. – *Sirp ja Vasar*, 29. mai.
- Adamson, Mari 1955. *Tänapäeva kostüüme rahvarõiva ainetel*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Allimann, Silvi 2007. *Kaunis Eesti rahvarõivas ehk 20 aastat rahvarõivaste valmistajate kooli Rahva-kultuuri Arendus- ja Koolituskeskuses*. Tallinn: Rahvakultuuri Arendus- ja Koolituskeskus.
- Arba, K. 1948. Rahvakunsti pärandi kasutamise probleeme. – *Sirp ja Vasar*, 20. november.
- Astel, Eevi 2009. Eesti Rahva Muuseum aastatel 1940–1957. – *Eesti Rahva Muuseumi 100 aastat*. Koost Piret Õunapuu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 186–247.
- Eesti rahvakunst tekstiilis*. Näitusekataloog. Koost A. Voolmaa. Tartu, 1969.
- Eesti Rahva Muuseumi rahvariite ja käsitöö näitus. 1946. – *Eesti Naine* 6: 283.
- Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult*. 1957. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Эстонская народная одежда XIX и начала XX века*. 1960. Таллин: Эстонское государственное издательство.
- Gens, Leo 1960. Rahvakunsti pärand ja kaasaegne rahvakunst. – *Sirp ja Vasar*, 28. august.
- Haamer, Valter 1982. Õppetöö kaugõppeosakonnas. – *Tartu Ülikooli ajalugu* III. Koost Karl Siilivask, Hillar Palamets. Tallinn: Eesti Raamat, 218–220.
- Историко-этнографический атлас Прибалтики. Одежда*. 1986. Рига: Зинатне.
- Jääts, Indrek 2018. Eesti etnograafid lõunavepsa külades 1965–1969. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat* 61. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 44–79.
- Kaarma, Melanie; Aino Voolmaa 1981. *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Kaarma, Melanie; Aino Voolmaa 2015. *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kangert, Nele; Lembit Jaanits 2012. Lembit Jaanits – mees, kes tahtis teada saada, millega kõik algas. – *Tutulus. Eesti arheoloogia aastakiri*, 53–55.
- Keerend, Leili (toim) 1964. *Peorõivaid kõigile*. Tallinn: Kunst.
- Konksi, Karin 2009. Etnograafiamuuseumina Nõukogude Eestis 1957–1991. – *Eesti Rahva Muuseumi 100 aastat*. Koost Piret Õunapuu. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 250–355.
- Kreutzwald Virumaa rahvarõivastest. *Friedrich Reinhold Kreutzwaldi käsikiri etnograaf Aino Voolmaa kommentaaridega*. 2012. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kruusi, H. (koost) 1960. *Rahvarõivaid pidupäevadeks*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Kurrik, Helmi 1938. *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kurs, Ott 2018. *Vepsas, a D 1963. – Soome-ugri sõlmed 2017*. Tallinn: Fenno-Ugria, 112–117.
- Luts, Arved 1985. Etnograafide ettevalmistamisest Tartu Riiklikus Ülikoolis 1944–1984. – *Tartu Ülikooli teaduslikud sidemed*. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XVI. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, 177–187.
- Luts, Arved 1999. Teel juubelile. Tagasivaade Eesti Rahva Muuseumi 50. aastapäevale ja selle eelloole. – *Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XLIII*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 11–40.
- Moora, Aliise 1956. Ajaloolis-etnograafilistest valdkondadest Eestis. – *Eesti rahva etnilisest ajaloost*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 212–254.
- Moora, Aliise; Linda Trees, Aino Voolmaa 1957. Rahvarõivaste ja nende ornamentika kasutamisest kaasaajal. – *Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 197–202.
- Moora, Harri 1955. Baltimaade arheoloogia, etnograafia ja antropoloogia alane ühendatud konverents Vilniuses. – *Eesti NSV Teaduste Akadeemia toimetised* 4 (1–4). Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 326–327.
- Naiste ülevisked rahvarõivaste juurde*. 2019. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Neidude peakatted rahvarõivaste juurde*. 2017. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

- Nigul, Katarina; Aino Voolmaa 1968. *Eesti rahva-rõivaid*. Tallinn: Eesti Raamat.
- Näitus „Eesti naiste käsitööd ja rahvarõivad“. 1950. – *Edasi*, 31. detsember.
- Piiri, Reet 1990. Eesti Rahva Muuseumi sidemed teadusutustega väljaspool Eestit 1909–1987. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXVIII*. Tallinn: Valgus, 170–206.
- Piiri, Reet 1992. Rahvarõivas esinemisrõivana. – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXIX*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 116–131.
- Raidma, E. 1967. Laulupeolised rahvarõivasse. – *Sirp ja Vasar*, 27. jaanuar.
- Rikas, Salme 1948a. Tehkem lõpp rahvakunsti võlt-sivale tegevusele. – *Eesti Naine* 4: 12–16.
- Rikas, Salme 1948b. Kasutagem õigesti meie rahva-rõivaste pärandit. – *Eesti Naine* 8: 25–27.
- Ränk, Gustav 2000. Kodumaist kultuurilugu ja rahvateadust kaugvaates. – *Müüt ja ajalugu*. Tartu: Ilmamaa, 204–212.
- Saks, Linda 1960. *Mulgi kirikindad ja kirisukad*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Sikka, Toivo 2000. *In memoriam Aino Voolmaa. – Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XLIV*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, 307–310.
- Sild, Hilja 1947a. Eestlaste suviseid pidulikke rahva-rõivaid. – *Eesti Naine* 4: 116–121.
- Sild, Hilja 1947b. Eestlaste pidulikke rahvarõivaid. – *Eesti Naine* nr 9: 22–25.
- Sild, Hilja 1948. Eestlaste pidulikke rahvarõivaid. – *Eesti Naine* 3: 24–26.
- Soonpää, Leo 1946. Näitus „Eesti rahvarõivad ja käsitööd“. – *Sirp ja Vasar*, 14. september.
- Tiisler, Tarmo 2004. *1969. aasta juubelilaulupidu. Ettevalmistamine ja kajastamine ajakirjanduses*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool.
- Toomi, Ullo 1953. *Eesti rahvatantsud*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Trees, Linda 1950. Tõendid sajanditepikkusest abist ja koostööst. – *Edasi*, 14. detsember.
- Triikkel, Ivar; Aino Voolmaa 1965. *Laulupeolise rõvakirstust*. – Eesti Raadio, 20. juuni. <https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/laulupeoli-se-roivakirstust>.
- Tõnurist, Igor 1983. Mõttemõlgutusi uue rahvarõivaraamatu puhul. – *Keel ja Kirjandus* 1: 46–48.
- Tõnurist, Igor; Aino Voolmaa 1987. Suurele peole rahvarõivais. – *Nõukogude Õpetaja*, 16. mai.
- Veel kord rahvarõivastest. 1960. – *Sirp ja Vasar*, 1. aprill.
- Viires, Ants 1982. Rahvarõivaraamatuist, eriti selle kõige uuemast. – *Sirp ja Vasar*, 5. veebruar.
- Viires, Ants 1993. Etnograafia arengust Eesti NSV päevil (1940–1990). – *Muunduv rahvakultuur. Etnograafilisi uurimusi*. Toim Ants Viires. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 5–40.
- Viires, Ants 2001. Eesti rahvarõivaste uurimise tule-musi ja probleeme. – *Kultuur ja traditsioon*. Tartu: Ilmamaa, 381–388.
- Vitsur, Hendrik 1945. Tarbekunsti päevaküsimusi. – *Sirp ja Vasar*, 6. november.
- Voolmaa 1954 = Айно Воолмаа. Народная одежда смешанного русско-эстонского населения южной части Иыхвиского района. – *Материалы Балтийской этнографо-антропологической экспедиции (1952 г.)*. Труды института этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. Новая серия, т. 23. Москва: Издательство Академия наук СССР, 159–164.
- Voolmaa, Aino 1956. Kirde-Eesti rahvarõivad XIX sajandil. Diplomitöö, juhendaja A. Moora. Tartu Riiklik Ülikool, NSV Liidu ajaloo kateeder. Tartu.
- Voolmaa, Aino 1959. Fr. R. Kreutzwaldi käsikiri Virumaa rahvarõivastest – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XVI*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 219–248.
- Voolmaa, Aino 1960a. Esiemade ehted. – *Nõukogude Naine* 2: 24–25.
- Voolmaa, Aino 1960b. Veel kord rahvarõivastest. – *Sirp ja Vasar*, 12. veebruar.
- Voolmaa, Aino 1961. Uut juttu vaaremade seelikutest. – *Edasi*, 21. märts.
- Voolmaa, Aino 1962. Täiendavaid andmeid Kirde-Eesti naiste rahvarõivaste kohta. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XVIII*. Tartu: ENSV Teaduste Akadeemia, 212–233.
- Voolmaa, Aino 1965. Mida on vaja teada rahvarõivaste kasutamisel. – *Sotsialistlik Põllumajandus*, 15. jaanuar, 93–94.
- Voolmaa, Aino 1966. Võru rajooni maaelanike rõivastus. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXI*. Tallinn: Valgus, 117–163.

- Voolmaa, Aino 1967. Tähelepanekuid vepslaste rõivastusest ja naiste käsitöödest – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXII*. Tallinn: Valgus, 214–239.
- Voolmaa, Aino 1968a. Rõivastuse areng Sindis, Kiilingi-Nõmmel ja Abja-Paluoja ajavahemikus 1890–1940. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXIII*. Tallinn: Valgus, 289–314.
- Voolmaa 1968b. Kursi naise ja neiu pidulik ülikond XIX sajandi keskpaigast. – *Nõukogude Naine* 4: 24.
- Voolmaa, Aino 1968c. Ambla naise ja neiu pidulik ülikond XIX sajandi keskpaigast. – *Nõukogude Naine* 9: 28.
- Voolmaa, Aino 1968d. Simuna naise ja neiu pidulik ülikond XIX sajandi keskpaigast. – *Nõukogude Naine* 11: 32.
- Voolmaa, Aino 1968e. Jõelähtme neiu ja naise pidulik ülikond XIX sajandi keskpaigast. Harju-Jaani mehe pidulik ülikond XIX sajandi keskpaigast. – *Nõukogude Naine* 12: 28–29.
- Voolmaa, Aino 1969a. Saarde rahvarõivad. Saarde mehe pidulik ülikond XX sajandi keskpaigast. Saarde neiu ja naise ülikond XIX sajandi teiselt poolelt. – *Nõukogude Naine* 1: 28–29.
- Voolmaa, Aino 1969b. Virumaa naise ja neiu pidulik ülikond XVIII sajandi teiselt poolelt. – *Nõukogude Naine* 4: 16.
- Voolmaa, Aino 1969c. Juubelilaulupeost ja rahvarõivastest. – *Sirp ja Vasar*, 8. august.
- Voolmaa, Aino 1969d. Rapla poisiülikond. – *Nõukogude Naine* 8: 21–22.
- Voolmaa, Aino 1969e. Paistu tütarlapseülikond. Hargla poisiülikond. – *Nõukogude Naine* 10: 18–20.
- Voolmaa, Aino 1970a. *Eesti ehted*. Tallinn: Kunst.
- Voolmaa, Aino 1970b. Peoelseid arutlusi rahvarõivastest. – *Sirp ja Vasar*, 6. veebruar.
- Voolmaa, Aino 1971. Eesti rahvarõivaseelikud. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXV*. Tallinn: Valgus, 106–149.
- Voolmaa, Aino 1972. Айно Воолмаа. Сходные черты в народной одежде финно-угров. – *Вопросы советского финно-угроведения. Топонимика, фольклористика, литературоведение, археология, антропология, этнография. Тезисы докладов и сообщений на XIV Всесоюзной конференции по финно-угроведению, посвященной 50-летию образования СССР*. Саранск, 77–78.
- Voolmaa, Aino 1973. Sõnake rahvatantsupeo esinemisrõivastest. – *Sirp ja Vasar*, 3. august.
- Voolmaa, Aino 1975a. Põll eesti rahvatraditsioonid. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXVIII*. Tallinn: Valgus, 131–166.
- Voolmaa, Aino 1975b. Айно Воолмаа. Сходные черты в народной одежде финно-угров. – *Вопросы советского финно-угроведения VI*. Саранск, 368–372.
- Voolmaa, Aino 1976. Lääne-Eesti saarte rahvarõivaste omapärast. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXIX*. Tallinn: Valgus, 189–212.
- Voolmaa, Aino 1977. Meestepüksid eesti rahvarõivastes. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXX*. Tallinn: Valgus, 22–46.
- Voolmaa, Aino 1984. Õlakatted ehk ülevisked Eesti naiste rõivastuses. – *Etnograafiamuuseumi Aastaraamat XXXV*. Tallinn: Valgus, 70–81.
- Voolmaa, Aino 1986. *Lisandeid eesti rahvarõivaste juurde: peapärjad ja kotid. Metoodiline materjal*. Eesti NSV Rahvaloomingu ja Kultuuritöö Teaduslik Metoodikakeskus. Tallinn: Eesti NSV Kultuuriministeerium.
- Voolmaa, Aino 1990a. Materjale rahvarõivaste kohta Jakob Hurda rahvaluulekogudes – *Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat XXXVIII*. Tallinn: Valgus, 9–47.
- Voolmaa, Aino 1990b. Õlakatted – sõbad, õlalinnikud, suurrätid eesti naiste rõivastuses. Eesti Üldlaulupeo Büroo rahvarõivasektisioon. Tallinn: Eesti Õppekirjanduse Keskus.
- Värv, Ellen 1998. Riietumine ja rahvarõivad. – *Eesti rahvakultuur*. Toim Ants Viires, Elle Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 367–396.
- XII Üldlaulupeo Teataja. 6. 1947. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst.
- XIII Üldlaulupeo Teataja. Rahvarõivaste erinumber. 5. 1949. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst.